

Halkbilimi

HALK SANATLARI DERNEĞİ YAYINIDIR

Halkbilimi

Halk Bilimi Kurumu Yayınları

88/3 YIL:3 SAYI: 11

KASIM 1988

YILDA DÖRT SAYI YAYINLANIR.

Sahibi ve Yazı İşleri Sorumlusu

ERTAN OSMAN

Yazı Kurulu

ENGİN ANIL

TUNCER BAĞIŞKAN

MEHMET BİRİNCİ

KANI KANOL

Teknik İşler Sorumlusu

SEMRA YALÇIN

Yayın Kurulu

HASAN EKMEKÇİ

ALİ NEBİH

ŞENOL SAMER

HASAN BULUNÇ

HİLMİ VUDALI

DERVİŞ ÇOMUNOĞLU

Pikaj-Montaj

HAS-DER

Dizgi-Baskı

ORTAM OFFSET

Ön Kapak

Kıbrıs Türk Gölge Oyunundan

Bir Suret "ZENNE"

(MEHMET ERTUĞ'un

kolleksiyonundan)

Arka Kapak

Kıbrıs Türk Gölge Oyunundan

Bir Suret "PARAPAPA"

(MEHMET ERTUĞ'un

kolleksiyonundan)

Ederi: 1000 TL.

Abone

KIBRIS.....: 3500 TL

Türkiye.....: 5000 TL

Avustralya...: 20 Avst.Doları

İngiltere: 10 Sterlin

Yazışma Adresi:

P.K.199

Lefkoşa-Kıbrıs

Mersin-10 TURKEY

Tel: 020-35168

(Geçen sayımız yanlışlıkla
11. sayı olarak basılmıştır.
10. Sayı olarak düzeltilir,
özür dileriz.)

İÇİNDEKİLER

Okurlara	1
Short Summary Of The Contents	2
Engin ANIL	
Halkbilimi Okulları (Ekolleri) ve Araştırmalar	3
Kani KANOL	
1. Antalya Uluslararası Halk Şarkıları ve Halk Oyunları Festivali	7
Mehmet BİRİNCİ	
Mağusa ve Karpaz'da Dügünler	12
Gülçin ERKMEN	
Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar .	14
Tuncer BAĞIŞKAN	
Türk Halk Dansları ve Anadolu Uygurulukları	25
Şerif BAYKURT	
Sinde (İnönü) Köy Mutfağından Derlemeler	28
Sonay ANIL	
Engin ANIL	
Bağlıköy (Ambeligu)'da Dügün Adetleri	30
Aydan ARŞEHT	
Çiğal TEKMAN	

Okurlara

Değerli okurlar,

Geçen sayımızı saymakla bitiremeyeceğimiz pek çok nedenden dolayı oldukça geç yayınladık. Bu gecikmeden dolayı her zaman olduğu gibi özür diliyoruz.

Günümüzde artık Kuzey Kıbrıs'ta rahat bir yaşam sürmek; hele amatör bir derneğin yaşamasına ve bir de dergi yayınlamasına çalışmak deveye hendek atlatmaya benzedi. Baskı parasına, kâğıt parasına, çinko-filim parasına yapılan zamlarla ve devletten bu amaç için hiçbir yardım görmeden dergimizin yaşayabilmesi aslında bir mucize.

Bizler bu yılın başında dergi fiyatını belirlerken, o günün şartlarını göz önüne alarak, fiyat belirlemiştik. Bugün geldiğimiz noktada artık bu fiyatta ısrar etmek, dergimizin sonu demek olacağından, dergimizin fiyatını 1000 TL olarak yeniden değiştirmek zorundayız. Bu durumu anlayışla karşılayacağımızı umarız.

Daha önce sözünü ettiğimiz gecikmeden dolayı, bu yıl içerisinde çıkartacağımızı söylediğimiz dört sayısı zamanında tamamlayabilmek ve bu düzene sokabilmek için son iki sayımızı ardarda yayınlamaya karar verdik. Bu iki sayımızda ağırlık, Ekim ayı sonunda gerçekleştirdiğimiz sempozyumun bildirilerinde olacaktır. Gelecek yıl içerisinde yayınlamayı düşündüğümüz dört sayımızda da bu bildirileri bölümler halinde vererek, sempozyumda sunulan bildirileri Halkbilimi literatürüne kazandırmaya çalışacağız. Saygılarımızla.

Short Summary

Of the contents

Engin ANIL

On the first page it is again our usual addressing to the readers. In this page it is explained why we are publishing our magazine late.

Kâni Kanol's article is about researches in our country in relation to the "Folkloric Movements." He comes to a solution that if a research in a folkloric subject is not based upon a certain folkloric movement it will be irrelevant and useless to a great extent.

A report is written by Mehmet Birinci about the "First, Antalya International Folk Dances and Folk Songs Festival." Has-Der (Folk Arts Association) folk dancing group got the first prize which was the "Golden Banana" in the Authentic Folk Dancing Competition and the third prize the "Bronze Palm Tree" in the Folk Songs competition.

Gülçin Erkmen's article is about her observations and researches on wedding traditions and ceremonies in the Famagusta and Karpasian Peninsula districts.

Mr. Bağışkan's research which he presented at the "6th Folklore Symposium" organised by HAS-DER is edited on page 14. This article is about a research into the common traditions and applyings of the Greek and Turkish Cypriots by cooperative methodology.

Mr. Şerif Baykurt, the folklore specialist and lecturer from Turkey continues his article about "Turkish Folk Dances and Anatolian Civilisations." In his article he is studying the influence of old Anatolian civilisations over Turkish Folk Dances.

A research group composed of 5 members of HAS-DER made a research into the "Village Cookery" in the Sinde (İnönü) village.

Another research group from HAS-DER has made a research in the "Ambeligu Village" (formerly Bağlıköy) on wedding traditions. This research is organised into an article by Aydan Arşehit and Cığal Tekman. In this article we can read about many interesting traditions particular to the village (like an exercise book in which the presents given to the bride by her parents and parents-in-law are written). This will help the bride to take away her belongings in case of a divorce.

Halkbilimi Okulları (Ekolleri) ve Araştırmalar

Kâni KANOL

Bugün yurdumuzda halkbilimi alanında çalışan yüzlerce, hatta binlerce insan bulunmaktadır. Ancak acı olmasına karşın gerçek olan şudur ki bu çalışmalar genel olarak bir-iki dala sınırlı kalmaktadır. Bunlar da Halk oyunları ve müziği ile araştırma-der-

lemelerdir. Oysa söz konusu dallardaki ilerleme ve gelişmenin tek ve kaçınılmaz koşulu bir diğer dal olan kuramsal çalışmaları hayata geçirebilmektir. Halkbilimini doğru kavrayabilmek ve onu klasik gelenekçiliğinden ve durağanlığından kurtarmak sadece ve

sadece onun özünü kavramakla; dünyada çeşitli ulus ve ülkelerde geçmişte ve bugün nasıl algılandığını öğrenmekle olasıdır.

HAS-DER'in bile bugün bilimsel çalışmayı kendine ilke edinmiş bir kuruluş olmasına karşın, kuramsal çalışmalara yeterli zamanı ayırabildiğini veya bu

alanda doyurucu çalışmalar yapabildiğini söyleyemeyiz. Elbette bu salt söz konusu derneğin ihmalkarlığından kaynaklanan bir suç değildir. Belki bugün bu alandaki tartışmaların ve gelişmenin odak noktası olarak bu dernek gösterilmektedir. Ancak maddi olanaklardan yoksun olarak pek çok çalışmayı hayata geçirmek zorunda olan amatör bir dernekten daha fazlasını belemek de aşırı bir iyimserlik ve hayalcilik olur herhalde. Unutmamak gerek ki bugün bu dernekte çalışan ve conuya meraklı, kendi kendini geliştirmeye açık pek çok yetenekli genç, bu alanda dünyada sürdürülen kuramsal çalışmaları izleyebilecekleri yayınlardan yoksundur. Dünyada bu konuda yabancı dilde ve Türkçe yayınlanmakta olan kitap, broşür ve periyodiklerden oluşturulacak bir halkbilim ihtisas kitaplığının, Kıbrıs Türk Halkbiliminin gelişiminde oynayacağı rolü sanırım herkes kabul eder. Ancak kabul etmek bir çözüm değildir. Hiç zaman kaybetmeden bu konuda yetkililerin harekete geçmesi, kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu yapılmadığı sürece halkbilimi alanındaki araştırmalar, derlemeler ve genelde tüm çalışmalar, bilimsel, akademik çalışmalar olmaktan uzak, sistemsiz veriler olarak kalmaya mahkumdurlar.

Kendine araştırmacı diyen herkesin, herşeyden önce, yukarıda sözünü ettiğimiz kitaplıktan yararlanmak suretiyle, halkbiliminin dünyada nasıl algılandığını, nasıl ele alındığını, geçmişten günümüze metodolojisinin nasıl bir gelişim çizgisi izlediğini öğrenmeleri, yapılan ve yapılacak olan tüm çalışmaların toplumuza daha yararlı ve daha kalıcı olmasını sağlayacaktır. Halkbiliminin ortaya çıkışıyla birlikte

kendini gösteren okullar, bu okulların yol açtığı çeşitli akım ve kuramlar; değişen ve gelişen bu akım ve kuramların temsil edildiği halkbilimi okulları hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olmak, bunları tartışmak ve sonuçta bu okullardan çağdaş olduğuna inandığımız okulun kuram ve yöntemlerini benimseyerek çalışmaları bu yönde sürdürmek bir görevdir, bir gerekliliktir. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi HAS-DER'in de bilinen olanaksızlıklar nedeniyle bu konuda yeterli bir gelişim gösteremediğini; bugün ülkemizde halkbilimle uğraşan diğer kurum, kuruluş ve şahıslar da bu konularda yeterli bilgi birikimine maalesef sahip olmadıklarını kabul etmek zorundayız.

Bu konuda edindiğimiz sınırlı bilgilerle, kısaca bir bilgi verebilmesi

açısından dünyada sözü edilen bu okullardan söz etmek istiyorum şimdi de. Akademik çevrelerde tam anlamıyla bilimsel bir okul olmamakla beraber Grimm Kardeşlerin temelini attıkları "Mitoloji" okulunun ilk folklor okulu olduğu kabul görmektedir

Bu okula bağlı olarak fakat değişik yöntemler kullanan bir çok bilim adamı uzun bir zaman pek sağlıklı olmayan bir çok çalışmalar yapmıştır. Bunlar arasında karşılaştırma yöntemini kullanmış olan Adalbert Kuhn (1812-1881); Dil hastalığı (sichness language) kuralını karşılaştırma yöntemi içerisinde kullanan Max Muller (1823-1900) sayılabilir.

Yine bu sıralarda orientalist okul olarak bilinen bir diğer okul ise Theodor Benfey (1800-1881) tarafından kurulmuştur. Benfey de çalışmalarında tarihi karşılaştırma yöntemini benimsemiş ve bu yöntemi kullanmıştır. Çalışma alanındaki benzerlik Antropolog ve Etnologların da folklorla ilgili duymalarını sağlamış bunun bir sonucu olarak da Antropoloji okulu doğmuştur. Tylor'un (1832-1917) kurduğu ve Sir J.P. Frazer ile A. LANG'ın da dahil olduğu bu okulda yöntem olarak yine karşılaştırma yöntemi temel alınmıştır. Tylor'un çalışmaları "Kalıntılar teorisi" olarak bilinen teoriyi

ortaya çıkartmıştır. 20. yüzyılın başından itibaren psikolog Wilhelm Wundt (1900-1921) folklorla ilgi duymuş ve psikoloji okulunu kurmuştur. Çalışmalarında psikoloji yöntemini kullanan bu okulda Antropoloji okuluna yakın çalışmalar ortaya konmuştur.

Halkbilimi okulları 20. yüzyıl boyunca gelişimini hızla sürdürerek çoğalmaya devam etmiştir. Tarih, coğrafya, psikoloji, sosyoloji, karşılaştırma ve lengüistik gibi yöntemler kullanan ve değişik kuramları benimseyen bu okullardan bazıları şunlardır: Neo-Folklorist okul, Fonksiyonalist okul, Psiko-Sosyal okul, Psikolojik okul, Fin okulu, Tarihsel okul, Ideolojik okul, Psiko-Analitik okul, Cross-Cultural okul, Genç Türkler okulu, Antropolojik okul, Mitolojik okul, Ritualistik okul, Tarihi-Coğrafik okul, kütle-kültür okulu v.b.

Yukarıda sözü edilen pek çok okul ve bunların benimsediği kuram ve yöntemler hakkında yeterli bilgi birikimine sahip olabilmenin yolu, bunları çeşitli kaynaklardan okumak ve öğrenip tartışmaktan geçer. HAS-DER'in kendi bünyesinde ve olanakları elverdiğince, eksikliğini duyumsadığı bu konuyu irdelemeye çalıştığını söyleyebiliriz. Ancak

bu çalışmalar istenilen düzeyde değildir.

Yapılan araştırma ve derleme çalışmalarında, belli bir okulun amaçladığı yaklaşım ve çözümlemeyi benimseyip, hayata geçirmeden kalıcı, bilimsel ve nesnel sonuçlara varılamayacağını öğrenmek halkbilimimiz açısından büyük bir kayıp olmuştur. Bu konuda böyle düşünmekle birlikte, bugüne kadar gerek kişisel, gerekse örgütlü olarak yapılmış tüm halkbilimsel derlemeleri, hiç bir işe yaramaz malzemeler bohçası olarak kabul ettiğimiz anlamı çıkartılmasın bu yazdıklarımızdan. Elbette bunların da elde olan olanaklarla yapılabilmeye yararlı çalışmalar olduğunu kabul etme zorundayız. Bugün geldiğimiz noktada önemli olan şunu kavrayabilmek:

Yapılan araştırmalarda kullanılan yöntemler ve kuramlar bir birlikten yoksunsa ve bu çalışmaların ileride bazı amaçlara hizmet edebilmesinin yolu da bilimsel ve belirgin kuramlar-yöntemler ışığında gerçekleşmiş çalışmalar olmasından geçiyorsa, işte bu noktada sorun oldukça büyük ve karmaşık olacak demektir.

Toplumumuzun yapısına uygun yöntemi ve kuramı benimseyen halkbilimi okulunu saptayabilmek ve bunu hayata geçirebilmek için bir ön bilgi olması bakımından çeşitli kaynaklardan derlediğimiz

görüşleri ortaya koyarak tartışmaya açmak istiyoruz.

Daha önce de sözü ettiğimiz gibi, her okul kendine özgü yöntemler geliştirmiş ve benimsemiştir. Halkbilimsel değerler bu yöntemlerle araştırılmakta, derlenmekte, sınıflandırılmakta ve değerlendirilmeye alınmaktadır. Kısa bilgilerle bu okulları tanıtmaya çalışalım.

Coğrafi okul: Bu okula göre çeşitli toplumların halk kültürü ürünleri coğrafi etkenler sonucu değişime uğramakta ve belirlenmektedir. Okul, benzer coğrafi şartlar altında yaşamını sürdüren toplumların benzer folklor ürünlerine sahip olmasının kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir.

Antropolojik (İnsanbilim) Okulu: Bu okula göre aralarında herhangi bir akrabalık bağı ve buna ilişkin kültürel herhangi bir ilişki bulunmayan toplumlar, dünyanın neresinde olursa olsun, mekâna bağılı olmadan benzer halk kültür ürünlerine sahip olabilirler. Bu benzerlikler insanın biyolojik ve düşün özelliklerindeki benzerliklerden, buna ek olarak bir de, dünyamızdaki uygarlıkların gelişim ve dağılım yollarındaki paralellikten kaynaklanmaktadır. Okul, bu temel düşünce üzerine kurduğu kuram ve yöntemler yoluyla

halk kültürü ürünlerini değerlendirmeye almaktadır.

Mitolojik Okul: Bu okula bağlı bilim adamları ise dünyanın çeşitli yerlerindeki topluluklarda benimsemiş ve özümsemiş halk kültürü öğelerini mitlere dayanarak açıklamaya çalışmakta; bu yolla tarihi, toplumsal ve kültürel sorunların çözümlenebileceğine inanarak hareket etmektedirler.

Fin Okulu: Daha çok masal ve buna bağlı kimi folklor ürünlerini, tarihi ve coğrafi yöntemler kullanarak derlemeye ve çözümlenmeye çalışan bu okulda folklor ögesi olarak kabul edilen masallar, kaynak, gelişim ve göç yolları saptamak suretiyle ele alınmaktadır.

Yeni Folklorcular (Neo-folklorist) Okulu: Bu okulda çeşitli toplumlardaki halk kültürü ürünlerinin o toplumun gerek psikolojik yapısı ve gerek toplumsal yaşamıyla ilgili olarak oluştuğu kabul edilmekte ve çalışmalar buna bağlı olarak ele alınmaktadır.

Tipolojik (Örnekleyici) Okul: Çalışma alanı olarak maddi halk kültürü ürünlerini benimseyen bu okul örnekleyici yöntemi kullanarak folklor değerlerinin gelişimini açıklamaya çalışmaktadır.

Psikolojik Okul: Bu okulda insanın psikolojik

durumuyla, folklor ürünlerinin ilişkisi çözümlenmeye çalışılmaktadır. Folklor ürünlerinin kaynağının, insanın rüyalarıyla, hayalleriyle, bilinç altıyla çok yakın ilişkisi olduğu düşünülmektedir.

Psiko-Analitik Okul: Folklor olaylarının, birleşme çiftleşme ile yakından ilişkili olduğunu; folklor ürünlerinin cinsi organların sembollerini olduğu düşüncesinden hareketle çalışmalar yapan okul.

Psiko-Sosyoloji Okul: Halk kültürü ürünlerini ve folklor olaylarını, insanın toplumsal ve psikolojik yapısıyla birlikte ele alarak çözümlenmeye çalışan bir okuldur.

Tarihi Okul: Folklor olaylarının sadece tarihi belgeler aracılığıyla çözümlenebileceğine ve folklorun sadece tarihi yönüyle ele alınması gerektiğine inanan bilim adamlarının oluşturdukları okuldur.

Yapısalcılık Okulu: Folklor metinlerinin yapılarının çözümlenmesiyle folklor ürünlerinin oluşumunu ve yayılışını açıklamaya çalışan bir okuldur.

Fonksiyonalist Okul: Folklor ürünlerinin ve olaylarının toplumların kültürleri içerisinde bir işlevi olduğu düşüncesinden hareketle araştırmalar ve çözümlenmeler yapmayı

hedefleyen bir okuldur. Bu okula göre halk kültürünü oluşturan halkbilimsel değerler zaman yönünden olsun, mekân yönünden olsun hiçbir ayırım yapılmadan incelenebilir. Ayrıca halkbilimsel değerleri bünyesinde yaşatan ve üreten toplum ister ilkel ister az gelişmiş veya çok gelişmiş olsun, çalışmalara engel teşkil etmez. Kendisine yöntem olarak da fonksiyonalist yöntemi, yani toplumların yapısını oluşturan kurumların birbirleriyle olan ilişkilerini saptamayı ve çözümlenmeyi hedefleyen yöntemi seçmiştir.

Böylece, halkbilim konusunda geçmişten gözümüze çeşitli ülkelerde oluşturulmuş okullar hakkında çok kısa da olsa bilgiler aktarmış olduk. Bundan sonra ülkemiz halkbilimcilerine düşen görev, bulabildiği kaynaklardan bu okullar, bunların kuramları ve yöntemleri konusunda araştırmalar yaparak konuyu tartışmaya açmaktır. Bugün geldiğimiz noktada artık Amerikayı yeniden keşfetmek gibi komik bir durumla yüzyüze gelmek istemiyorsak araştırma yaptığını ilan ve iddia eden herkes, hangi yöntemlerle araştırma yaptığını, hangi kurumlar ışığında bu yöntemleri benimsediğini açıklamaya ve tartışmaya kendini hazırlamalıdır.

1. Antalya Uluslararası Halk Şarkıları ve Halk Oyunları Festivali

HAS-DER Antalya'dan 2 ödülle döndü

ALTIN MUZ- BRONZ PALMIYE

Mehmet BİRİNCİ

Anadolu Folklor Vakfı'nın bundan böyle her iki yılda bir geleneksel olarak düzenlemeyi planladığı ANTALYA ULUSLARARASI HALK ŞARKILARI VE HALK OYUNLARI FESTİVALİ'nin ilki 25-28 Ağustos 1988 tarihlerinde yapıldı.

Başlangıçta Alanya'nın festivale ev sahipliği yapması düşünülmüştü. Ancak yapılan ön çalışmadan sonra Alanya'nın böyle geniş bir organizasyonun altında kalkabilecek kapasiteye sahip olmadığı anlaşılınca ev sahipliği ANTALYA'ya aktarıldı.

Has-Der Yönetim Kurulu böyle bir festival girişiminden, Anadolu Folklor Vakfı danışmanı Sn. Şerif Baykurt aracılığıyla haberdar oldu. 1980 yılından beri Has-Der ile çeşitli vesilelerle ilişkileri bulunan ve Has-Der'in 1980 yılında

KIRŞEHİR AHI-EVRAN ŞENLİKLERİNE katılmasını da sağlayan AFV Başkanı Sayın Rüştü Akar'ın da devreye girmesiyle olay daha da somutlaştı.

Önce gayri resmi olarak festivalden haberdar edilen Yönetim Kurulumuz hemen hazırlıklara başladı. Ancak olay resmileşinceye kadar Yönetim Kurulu dışında kimseye bilgi verilmedi. Çünkü önümüzde geçmiş hataların buruk deneyimleri vardı. Geçmişte Djon Festivali Komitesi ile temas kurarak bu festivalle Kıbrıs Türk Toplumunun davet edilmesi koşullarını zorlayan Has-Der daha sonra bu davetten yararlanamamıştı. Aynı olayın Antalya'da da tekrarlanmaması için haberin dışarıya sızmamasına bu nedenle önem gösterilmiştir.

Anadolu Folklor Vakfı ve festival komitesi ile karşılıklı olarak imzalanan

sözleşmeden sonra festivalin açık duyuru- su ve tanıtılmasına başlanabildiği.

Antalya festivali öncesinde Haziran ayında dernek lokalinde büyük hasar veren yangın Has-Der'in Antalya projesini iptal etmesini gündeme getirmişse de böyle bir festivale her ne pahasına olursa olsun gitmek inancında olan Yönetim Kurulumuz kısa sürede yaralarını sararak Antalya için hazırlıklara başla- mıştır.

Antalya Festivalinin Önemi

Antalya Festivalinin düzenleyicisi olan Anadolu Folklor Vakfı'nın "Ulus- lararası Folklor Festivalleri Komitesinin" A Grubu üyesi olabilmesi için uluslar- larası bir festivale ev sahipliği yapması gerekiyordu. İşte 1. Antalya Halk Şar- kıları ve Halk Oyunları Festivali bu çerçevede ve uluslararası örgütlerin gözetiminde yapılmıştır. Başarılı bir organizasyon sonucu bu "sınavı" geçerek uluslararası folklor örgütlerinin "A sınıfı" üyeliğini kazanmayı hedefleyen AFV, böylece Antalya festivali için UNESCO'nun kültür fonundan mali destek

Antalya'da HAS-DER ekibi

elde etme olasılığına kavuşmuş olacak- tır. Bu nedenle Antalya'da birincisi düzenlenmiş olan bu festival Türkiye'de düzenlenen festivaller arasında gerçekten uluslararası olma niteliğine aday bir festivaldir.

Antalya festivalinin ikinci önemli yanı ise folklorun üç ayrı dalında ve yarışma niteliğinde düzenlenen bir İHTL- AS FESTİVALİ olmasıydı. Katılan ülkelerin halk dansları ve halk şarkıları yanında bir de el sanatları sergisi açma- ları zorunlu idi. Halk dansları "otantik" ve "stilize" adı altında iki ayrı katego- ride ele alınıyordu. Otantik dalda, ekip- lerin oyunlarını belirli bir sahne düzeni içinde, ancak figürlerin yerelliğini ko- ruyarak sunmaları; stilize dalda ise sahne düzeninin kareografi zenginliği yanında figürlerin de çağdaş biçimle- riyle oynanması isteniyordu.

Festival Hazırlıkları

Bu önemli festivale katılma kararı alan yönetim kurulumuz festivalde Kıbrıs Türk Toplumunu ve Kültürünü en iyi şekilde temsil etmek kararlılığında- ydı. Ancak bunun için çok iyi hazırlık yapıl- ması gerekiyordu.

Önce halk şarkıları dalında yarışmaya katılıp katılmama konusunda bir karar verilmesi gerekiyordu. Has-Der'in kendi bünyesi içinde yerel gruplarımızın düzen- lediği folk türündeki şarkıları çalan, hatta kendi aralarında küçük bir orkest- ra oluşturarak Has-Der'in eğlence gece- lerinde "Konserler" verebilecek kadar kendilerini geliştirmiş olan arkadaşlar vardı. Fakat Antalya'daki yarışmaya böyle bir grubu götürmek yeterli olur muydu? Daha da fazlasını yapabilir miydik?

Has-Der bünyesinde geçmişte pek

çok Oda Müziği konserleri veren konservatuar mezunu arkadaşlar ve özellikle Ali Hoca gibi hem çok sesli klasik müziği, hem de Türkiye ve Kıbrıs Türk folklorünü yakından tanıyan, çok yetenekli bir kompozitör arkadaşımız vardı. Yönetim Kurulumuz Ali Hoca ve arkadaşlarını Acar Akalın ve Petek Maneoğlu ile takviye ederek uzman müzisyenlerden oluşan bir müzik grubuyla Antalya'ya gitmeye karar verdi. Ali Hoca'nın bilinen halk türkülerimize yapacağı çok sesli düzenleme ile çağdaş bir müzik denemesi tasarlandı. Ali Hoca ve arkadaşları ile Acar ve Petek de bu önerimizi kabul edince grup, Ali Hoca yönetiminde Halil Kalgay, Erân Raman, Tanju Hoca,

Osman Cankoy, Hasan Abohorlu ve Cüneyt Arsu'dan oluşmuş oldu. Has-Der'in Antalya festivalindeki şarkı yarışmasına DEĞİRMENCI adlı parçayla katılması kararlaştırılmıştı. 22 Ekim gecesi AKM'de Lefkoşahlıların beğenisine de sunulan bu ve diğer parçalar büyük beğeni ve takdir toplamıştı.

Bu arada Antalya'ya götürülecek halk dansları ekipleri de belirlenerek çalışmalara başlanmıştı. 1987 ve 88 yıllarında Lefkoşa'da yapılan dernekler arası halk dansları yarışmaları için hazırlanmış olan sahne düzenlerine ek olarak 8 dakikalık final yarışmasına uygun bir sahne düzeni daha hazırlanmıştı.

Halk dansları grubumuzun çalışmalarındaki en önemli sorunu, hazırlanan sahne koreograflarının uygulanabileceği genişlikte bir alandı. Dernek lokali olan Ayluka Kilisesi bu amaç için yetersiz kalıyordu. Lefkoşa'da bulunan liselerimizin salonlarından biri bu sorunu çözebilirdi. Ama ne yazık ki "Okul Dışı" eğitsel etkinlikler eğitim yuvası olan okullarımızdan anlaşılmayan nedenlerle uzak tutulmak istenmektedir. Mevcut bürokrasiyi aşarak taleplerimize olumlu yanıt verebilecek makamlara ulaşamayınca Spor Kulüplerimize yöneldik. K.Kaymaklı ve Gençlik Gücü Kulüpleri Basket-

bol alanlarını hizmetimize verdiler. (Bu vesile ile buradan her iki Kulübümüze de teşekkürlerimizi iletirim) Ancak açık havada yapmak zorunda kaldığımız bu çalışmaların çalışma verimini olumsuz yönde etkilediğini de söylemek gerek.

Festivale göndereceğimiz halk dansları grubumuzun en önemli sorunu kıyafet idi. Kıyafetlerimiz 2 yıl önce yaptırılan erkek kıyafetleri dışında, oldukça eski ve yıpranmıştı. Aslında 12 çiftlik bir ekip için tam set bayan ve erkek kıyafetine gereklesme duyuyorduk. Ancak mali olanaklar buna izin vermiyordu. Bir piyango düzenleyerek kıyafetlerimizi finanse etmeyi düşündüğümüz sıralarda da yangın felaketi ile karşılaşmıştık. Piyangoyu yine de tertipleedik. Ama yangından doğan hasarı tamir etmek esas amaç haline gelmişti. Neysel ki Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Sn. Salih Coşar yangın olayından haberdar olur olmaz dernek lokaline kadar gelerek durumu yerinde incelemiş ve tamiratın en önemli kısmının bakanlığı tarafından yaptırılmasını sağlamıştı. Böylelikle artırabildiğimiz para ile bir set bayan kıyafeti (ayakkabıları ile) ve erkekler için de birer çift yeni ayakkabı yaptırmayı başardık.

Festival hazırlıklarının en zor kısmı el işleri sergisinin hazırlıklarıydı. Bu konudaki deneyimimiz azdı. Ancak 1987 Aralığında, derneğimiz 10. Yıl etkinlikleri çerçevesinde bir "Yerel kıyafet-

Antalya'da HAS-DER ekibi çalışma sırasında

ler ve el işleri sergisi" düzenlemişti. Bunun tecrübesine sahiptik. Bizleri korkutan da buydu zaten! El işleri sergisi çok zor bir olaydı. Üstelik 10. Yıl etkinlikleri için topladığımız malzemeyi sahiplerine iade etmiştik. Bu malzemeyi yeniden toparlamak çok güç bir işti. Bir de malzeme çeşidi önemliydi. El işleri olarak tiğ işleri, nakış işleri, kıyafetler ve seramik çeşitleri bulunabiliyordu. Ancak çok geniş bir alan olan el işlerinin bu kadar sınırlı çeşitle sergilenmemesi gerekiyordu. Sergiyi gezecek olanların beğenip de hatıra olarak almak isteyecekleri çeşitler bulundurulması gerekiyordu.

Bu durum yönetim kurulumuzu halk danslarından daha fazla düşündürüyordu. Belki de çaresizlikten, bu alanda da yeni bir deneme yapmaya karar verdik. El sanatları ko-operatifleri ve benzeri kuruluşlardan toplanabilecek olanları toplayalım, gerisini de kendimiz yapalım dedik. Özellikle Ejdan Kanatlı ve Fatma Güven'in başını çektiği bu komite kısa sürede çok başarılı çalışma ortaya koydu.

Yeni diktirmekte olduğumuz bayan kıyafetlerinin parçacıklarından da yararlanarak Kıbrıs Türk Yerel kıyafetleri içinde maket bebekler; özel bir teknikle kurutularak boyanan hamurdan yapılmış sestalar, oraklar, elekler, destiler v.s. gibi küçük el işleri ortaya çıktı. Kendi alın terimizin ürünü olan bu "hediyelik"ler halkın da gösterdiği ilgiden anlaşıldığı kadarıyla beğenildi. Ancak bunları üreten arkadaşlarımız o kadar beğendiler ki sergilerken yüksek fiyat biçerek satmaya değil, adeta satmamaya çalıştılar. Eserlerini kaybetmeye kıyamadılar! Bu da derneğimizin içinde büyük bir anlayış ve sempati ile karşılandı.

ve Festival

HAS-DER 40 kişilik bir kafile ile 23 Ağustos günü feribotla Taşucu'na oradan

da otobüsle Antalya'ya geçti.

24 Ağustos'ta festivale katılan tüm ekiplerin tanışmasını sağlamak üzere bir resepsiyon düzenlendi. Aynı gün akşam üzeri Antalya el merkezi ve ilçe merkezlerinde gösterilerle de ekipler Antalya'lara tanıtıldı ve festivalin ertesi gün başlayacağı hatırlatıldı.

Festivale KKTC'yi temsilen Has-Der dışında, Fransa'dan iki ekip, İtalya'dan, İspanya'dan, Yunanistan'dan, Polonya'dan, Macaristan'dan ve Yugoslavya'dan birer ekip katılıyordu.

Ekiplerin her biri "Antalya 12 Eylül Koruluğu"ndaki Anfi-tiyatro'da, Alanya ve Side'de renkli gösteriler sergilediler. Son olarak da 12 Eylül Koruluğunda yapılan finale katıldılar. Ekiplerin tüm etkinliklerdeki gösterileri, açtıkları el işleri sergisi ve genel hal ve tavırları birlik-bütünlük ve uyumlulukları yarışma puanlamasının bir bölümünü oluşturuyordu. Final programı ise önemli bir ağırlıkla yarışma sonucuna etki ediyordu. Şarkı yarışması ayrıca değerlendiriliyordu.

Has-Der ekibi final öncesi gösterilerle oldukça göz doldurmuş ve yaptığı sahne düzenlemeleriyle jüriyi büyük ölçüde etkilemiştir. O kadar ki jüri içinde Has-Der'in otantik dalda mı stilize dalda mı yarışacağı final gününe kadar tartışılmıştır. Ekibimizin kullandığı

Antalya'da HAS-DER Sergisi

figürlerin doğrudan doğruya kendi araştırmalarımızla birinci elden izleyiciye aktarıldığının anlatılmasından sonra jüri Has-Der'in otantik dalda yarışmasında hemfikir olmuştur.

Festivalden sonra bazı jüri üyeleri bizlere "stilize dalda yarışmış olsaydınız mutlaka Yugoslavya'nın ardından ikinci gelirdiniz" demekten kendilerini alamamışlardır. Bu övgü kuşkusuz bizler için gurur vesilesi olmuştur. Çünkü hala daha siyah dizlik-mavi dizlik tartışması yapılan bir ülkede sınırlı olanaklarımızla yürütüğümüz çalışmalarla folklor alanında dünya devlerinden biri olan Yugoslavya gibi bir ekibin ulaştığı düzeye yaklaşabilmek bizim için önemlidir.

Has-Der final gecesi halk oyunlarında otantik dalda, ülkemizin ilk uluslararası birinciliğini elde ederek Altın Muz ödülünü kazanmıştır. Bu başarıyla 2 yıl sonra yine Antalya'da yer alacak olan festivale onur konuğu olarak katılma hakkını da elde etmiştir.

Halk şarkıları dalında ise HAS-DER 3. gelerek BRONZ PALMİYE ödülüne layık görülmüştür. Halk şarkıları yarışması sırasında kemana ve flüte ses veren mikrofonun kontroller tarafından bir türlü açılmaması icranın yetersiz olmasına yol açmıştı. Buna rağmen Has-Der'in daha iyi bir derece alması beklenebilirdi. Ne yazık ki yarışmanın Türkiye'de olması, Yunanistan'ın da yarışmaya katılmış olması nedeniyle hassas bir denge yaratmış ve Türkiye'de bulunmak bir avantaj oluşturmamıştır.

Jürinin yabancı üyeleri Has-Der müzik grubuna yüksek puanlar verirken, Türk üyeleri KKTC'ye hatırlar yapıyor gibi bir pozisyona düşmemek endişesiyle bundan kaçınmışlardır. Has-Der'in müzik dalındaki başarısını simgeleyen en önemli olay elde edilen BRONZ PALMİYE ödülünden çok, uluslararası üne sahip olan dünyanın birçok üniversitesinde konferanslar veren çok değerli folklor uzmanı Sayın Metin And'ın şu sözleri olmuştur.

"Biz Türkiye'de yıllardır müzik sorunumuzu çözemedik. Kıbrıslılar bunu çok güzel başarmışlardır."

Has-Der Antalya Festivalinde her bakımdan tam (komple) bir görünüm içinde idi. Hiçbir ekibin festivale Has-Der'in katıldığı oranda katılmadığını söylersek, bu kesinlikle abartma olmaz. Has-Der festivalin tüm dallarına yapılabileceğin en iyisiyle ve tüm gücüyle katılmıştır. Özellikle sergi olayını ele alışımızdaki ciddiyet, sergiye verdiğimiz önem, İspanya dışındaki ekiplerin bir-iki yerel kıyafetle ve az sayıda malzemeyle sergiyi geçiştirmeye çalışmaları karşısında büyük değer kazanmıştır. Bana göre tüm etkinliklerin puanlamaya tabi tutulduğu uyum ve disiplinin dikkate alındığı böyle bir festivalin en önemli eksikliği genel klasman derecelendirmesi yapılamamasıdır. Bu yapılsaydı Has-Der tartışmasız genel klasman birinciliğine layık tek ekip olurdu.

Başarının Nedeni

Has-Der'in önemli başarısının nedeni herşeyden önce amatör ruh ve bilinç içerisinde sürdürdüğümüz çalışmaların toplumsal kültürümüz ve varlığımıza sahip çıkmak için gerekli olduğunu duyan sarsılmaz inanca kaynaklanmaktadır. Bizim yürüttüğümüz folklor çalışmalarının diğer ülkelerde yürütülen (geçmiş ve varolan kültürü yaymak, tanıtmak gibi) folklor çalışmalarının rutin görevlerinden farklı bir yanı vardır. Folklor, aynı zamanda bizim toplumsal varlığımızın korunması ve geliştirilmesi için bir temel oluşturmaktadır.

Bunun yanında, özverili çalışan üyelerimizin el emeklerini, göz nurlarını ve terlerini sakınmamaları ve disiplin, başarıyı oluşturan diğer nedenlerdir.

Bu başarının gerek derneğimiz, gerekse toplumumuz için yeni aşamaların başlangıcı olması dileğimizeyiz.

Mağusa ve Karpaz'da

Düğünler

Gülçin ERKMEN

-1-

Görücülük

Mağusa ve Karpaz yöresinde oğlan tarafı bir aracı koyarak kız tarafının nabzını yoklar, ağzını aratırdı. Evlenmeğe niyeti var mı? Başkasına sözü var mı? diye) Sonra küçük dünür-cülük (anne, baba, nene, dede, ve büyük ağabey, büyük ablaların katıldığı bir ziyaret ve görüşme) yapılırdı. Ağzı laf yapan büyüklerden biri (kahveler içildikten sonra, önemli bir husus vardır. Gelenlere nasıl kahve içtiği sorulmazdı. Kız tarafının niyeti varsa, yanıtı evet ise şekerli kahve, niyeti voksa, yani yanıtı hayır" ise, acı, sade kahve yapılırdı.) sözü alarak:

-Avlumuzda var badem

Ayağımız uğurlu kadem

Senden bir cevher isteriz

Verecen yoksa ne den?

Kız tarafı adına konuşan, verecekse:

-Cümle alem münasip görürse

Diyeceğim yoktur.

Verilmeyecektir:

-Pişirdiğim ottur.

Yemem karnım toktur

derdi. Kız tarafı reddedince, oğlan tarafı sessizce yerinden kalkıp, kızgın bir şekilde kız evini terk ederdi.

Görücülük sırasında gelinin fiziki incelenir, kaşı, gözü, dudakları, yanakları, renkli mi, dişleri güzel

mi, giyinişi, yürüyüşü, misafir ağırlayışı inceden inceye gözlenirdi. Bacağının dolgun olması tercih edilirdi. (Sorulan sorular beyaz mı, saç uzun mu, boyu, endamı, konuşması, dik mi yürüyor.) (Eskiden gelin, gerçek anlamda hamamda seçilirdi. Aranan ölçü etli, butlu ve de... olması idi.) Bu arada bilmiş görücüler ne yapıp yapıp ev sahiplerini odadan uzaklaştırırlar ve halı altına, pencere içine, sandalye ve koltuların altına inceleterek, temiz olup olmadıklarını öğrenmeye çalışırlardı. Konuşmalar devam ederken, gelinin yemek, çamaşır, temizlik, saygı konularına yaklaşımları, alışkanlıkları öğrenilirdi. Hele hamur yoğurmayı bilmemek, büyük bir eksiklikti. Ayıptı.

Küçük dünürçülükte "evet" yanıtını alan oğlan tarafı bu kez tüm aileye haberler vererek belirtilen günde büyük dünürçülük olacağını duyururlar, müjdelerler, davet ederlerdi.

Büyük dünürçülükte yemekler venir, şerbetler, tatlılar sunulurdu. Bu arada kız tarafı ve oğlan tarafı nikah sözleşmesini imzalamadan evlatlarına neler vereceklerini yüksek sesle ailelerin önünde söz verirlerdi. Ev, çehiz, araba, altın, eşya, tarla, bağ, bahçe gibi.

Kız anası ve babası, "Nikah kıyılmadan bu eve gelip gidemezsiniz. Kızımı sana göstermem" diyebilirdi. O zaman en kısa dönemde nikah kıyılması sağlanırdı. (Çünkü gençlerin içine bir ateş düşerdi. "Mum gibi erimesinler. Solmasınlar. Ayrılık çekmesinler diye)

Düğüne Hazırlık ve Kına Gecesi

Gelin ve damat tarafları ev, eşya ve çeyiz hazırlıklarını tamamladıktan ve düğün tarihini kararlaştırdıktan sonra Perşembe günü yorgancı çağrılırdı. (Yorgancı namuslu, güler yüzlü ve tatlı dilli olmalı. Hayırlı ve uğurlu olsun diye) Şilte, yorgan ve yastıklar sayıca fazla dikilirdi. İyi dilekler, şarkılar ve dualarla örtüler yayılır, dikilir, yerleştirilirdi. (Gelinin yatak odası hazırlandıktan sonra (dikişe ve yardıma gelen hanımların başından tek nikâh geçmeli idi.) Sağlıklı bir erkek çocuk yorgan üzerinde yuvarlanırdı. (Sağlıklı ve gürbüz çocukları olsun; ilk çocuğu da oğlan olsun diye.)

Geceleyn düğün evi oldukça kalabalık ve gürültülü olurdu. Aile, komşular, yakınlığı olanlar (başları yemenili, ölerinde önlük ve ellerinde bıçak olduğu halde,) düğün evine gelirlerdi. Kuzu, koyun, oğlak, tavuk kesilir, temizlenir ve pişirilmeye hazırlanırdı. O zaman elektrik yok, buzdolabı, kıyma makinesi yoktu. Ama bereket ve yardımlaşma vardı. (Komşu ve akrabalar düğün sahiplerine hediye olarak patates, meyva, kuzu tavuk getirirlerdi.) Becerikli ve eli çabuk hanımların kimisi kıymayı hazırlarken, kimileri köfte ve dolmanın içini hazırlardı. Öte yanda aşkı tahtasının önüne oturmuş hanımlar el makarnası sürterlerdi. Başkaları kafes, (bayramlarda özel olarak yapılmış peksemet), çörek, ve fırınlar dolusu ekme yapılırdı. Bütün bu işler neşe içinde zevkle yapılırdı.

Eskiden cuma günü (Müslümanların) tatil günüydü. Onun için nikahın (ister imam, isterse resmi olsun) cuma günü kıyılması adetti. Öğle namazından sonra düğün evine davetliler, yaban verden gelenler ve çalgıcılar

(keman, cümbüş, darbuka, def, davul, zurna) gelirdi. Kasaba ve şehirlerden getirilen (köylerde o zaman elektrik yoktu) huz parçaları karanlık odalarda su ve içkileri (Konyak, şarap, bira) soğutmak için kullanılırdı. Misafirler yedirilir, gece yatısına kalacak olanların aile yakın evlerde kalmasına ve iyi ağırlanmasına, hoşnut edilmesine çalışılırdı.

Düğün evinin en önemli konuyu hiç şüphesiz yenge hanımdı. Gelinin karşısına alır, kaşını, gerekirse yüzünün tüyünü alır. Gelin suyu ile yıkayarak kremlerdi. Ayak ve tırnaklarının temiz ve yumuşak olmasına özen gösterirdi. (Bugünkü anlamda menikür veya pedikür değil) sonra gelinliği ve tuvaletleri giydirilerek makyaj, saç modeli ve taç provası yapılırdı. Gelinin hazırlanması hayli uzun sürerdi.

Bu arada damat da arkadaşları arasında neşe ve gülüşlerle berberde bir "Damat Traş"ı olurdu.

Cok çok eskilerde nikâh-kına gecesi-gerdek düzeni vardı. XX. yüzyılda değişiklik şöyle oldu:

Ya nikâh ayrı bir zamanda, düğün ayrı bir zamanda; ya da hamam-kına gecesi-ertesini gün düğün ve gerdek düzeni yapılır oldu. **(SÜRECEK)**

Düğünleri canlandıran bir piyeste elin ile damat

Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar

Tuncer BAĞIŞKAN

SUNU

Derneğimiz üyelerinden Arkeolog Tuncer Bağışkan yaklaşık dokuz ay önce "VI. Halkbilim Sempozyumu"nda sunmak üzere "Kıbrıs Halkbiliminde Ölüm Adetleri ve Adak Yerleri" konusunda bir araştırma başlatacağını bilgilerinize getirmişti. Ancak Kıbrıs genelindeki ilk verilen Tuncer Bağışkan'ı "Büyüler", "Yağmur Duaları", "Dinsel-Büyüsel yöntemlerle Hastalıkları Sağaltma" ve diğer konularda da araştırma ve derleme yapmaya itmiştir. Araştırma süresince Tuncer Bağışkan yaklaşık 282-300 kişiyle karşılıklı görüşme yapmış, konuya ilişkin yerli-yabancı yazılı kaynakları taramış ve sonuç olarak sempozyum boyutlarını çok aşan ve kitap olma niteliği taşıyan bir çalışma ortaya çıkartmıştır.

Tuncer Bağışkan'ın "VI. Halkbilim Sempozyumu"nda sunduğu "Halkbilimde Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumların Ortak inanç ve Uygulamaları" konusunu ele almasının iki nedeni vardır. Birinci neden, Derneğimizin düzenlediği "VI. Halkbilim Sempozyumu"

nu ilkin uluslararası boyutlarda düşünmesi; ikinci neden ise bu konunun bugüne kadar yeterince araştırılmamış olmasıdır. İnanıyoruz ki: Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Rumların yakın ve uzak geçmişleri halkbilim gereklerine uygun olarak irdelenmeden Kıbrıs'taki halkbilim çalışmaları sağlıklı temeller üzerine oturtulamıyacaktır. Çünkü bazı araştırmacılarımız her nedense Kıbrıs'taki halkbilim verilerini milli duygularıyla karıştırmakta, kültür etkileşimini kabul etmemekte ve her açığa çıkan etkileşimi ya konu dışı bırakmakta veya "Rumlar bunu bizden çaldı" şeklinde yorumlamaktadırlar. Öncelikle yanıtlanması gereken iki soru vardır. Gerçekten Anadolu kültürleri Kıbrıs'a ilk kez 1571 yılından itibaren mi taşınmıştır? Bu tarihten önce Kıbrıs, Anadolu kültürlerine yabancı mıydı? Yanıtlanması gereken ikinci soru ise; Kıbrıs'ı 1571 yılında ele geçirip buraya yerleşen Osmanlı Türkleri Kıbrıs'a taşıdıkları Anadolu'nun değişik kültür çevrelerine mensup kültürlerini, söylen-

diği gibi gerçekten hiç etkilenmeden koruyabilmişler midir? Gerçek şu ki: Arkeolojik ve tarihi verilerin ortaya koyduğu gibi Kıbrıs'a komşu olan tüm ülke kültürleri gibi Anadolu kültürleri de Osmanlı Devleti öncesinde Kıbrıs'a taşınmıştı. Bunu Osmanlı Türkleri yönünden düşünürsek; Ortaasya'dan Anadoluya gelip yerleşen Türkler nasıl ki yerli Anadolu kültürleriyle temasa geçip kültür alışverişinde bulunmuşlarsa, Anadolu'dan Kıbrıs'a geldiklerinde de yerli Kıbrıs kültürleriyle temasa geçip kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Tuncer Bağışkan'ın Kıbrıs genelinde yaptığı araştırmalardan, küçük bir adada ve aynı tabiat koşullarında yaklaşık 403 yıl gibi uzun bir süre bazan yanyana, bazan içiçe ve bazen de ayrı ayrı yerleşim birimlerinde yaşayan Kıbrıslı Türk ve Rumların, aynı amaca yönelik pek çok konuda ortak tavır içine girdikleri, birbirlerinden etkilendikleri veya birbirlerini etkiledikleri anlaşılmaktadır.

Derneğimiz, Tuncer Bağışkan'ın "VI. Halkbilim Sempozyumu"na sunduğu inceleme, araştırma ve derlemelere dayalı bildirisini, üç bölüm halinde Halkbilim Dergisi okurlarına aktarma kararı almıştır. Tuncer Bağışkan'ın bildirisinin birinci bölümünde "Günler", "Hayvanlar", "Ekmek", "Yediler ile

Kırklar", "Düğünler" ve "Anne ile Çocuklar" (Hamilelik, doğum, loğusalık, çocuk ve çocuk yaşatmayan anneler) ile ilgili inanç ve uygulamalar üzerinde durmuştur. İkinci bölümde ise "Hastalıkların Dinsel-Büyüsel yöntemlerle sağaltılması"na yer vermiştir. Bu bölümde "Köy üfürükçüleri" (kitap açmak, muska yazmak, çileye koymak, korkuluk çıkartmak, otunu çıkartmak, hastalıkları bağlamak, kesmek, çivilemek ve sağaltım karışımlarını yıldız koymak gibi uygulamalar), "Adaklar", "Adak Yerleri", "Kutsal Sular", "Ağaçlar", "Çalılar" hastaların sağlıklarına kavuşturulması inancıyla yapılan "Dilendirme", "Gullurisini (çöregini) yapma", "Dörtöl ortasına bırakma", "Delikli taştan geçirme", "Cirileme", "Göbek kaldırma", "Ovma" ve "Avsınlama" gibi ortak inanç ve uygulamalar üzerinde durmuştur. Tuncer Bağışkan bildirisinin üçüncü bölümünde ise "Büyüler", "Yağmur Duaları", "Ölüm Adetleri" ve "Deyimler ile Atasözleri" gibi konuları ele almıştır.

Halkbilimi Yayın Kurulu olarak Arkeolog Tuncer Bağışkan'ı, halksanatı çalışmalarına yaptığı katkılardan dolayı içtenlikle kutlar, çalışmalarının devamını dileriz.

HALKBİLİMİ

1. Günlerle ilgili inanç ve uygulamalar

Salı günü Türk ve Rumlar tarafından uğursuz sayılırdı. Bu günde hiçbir işe başlanmaz, başlanması gereken işler bile başka bir güne veya ertesi güne ertelenirdi.(1)

Türk ve Rum köylüleri sabah güneşini yataкта üzerlerine doğdurmazlardı. Sabah güneşi doğduğu zaman yataкта olanların güneş tarafından naletleneceğine inanılırdı. Bu nedenle güneş doğmadan uyanıp yataktan kalkarlardı, ellerini yüzleri

ni yıkarlar ve işlerine başlardı.(2)
(K.K.232)

Yılbaşında yapılan keyiklerin içine para saklanması ve parayı bulanın o

(1) Dr. Demetrios Stylianou, "A collection of the Traditions, Customs, Beliefs and wisdom of the Peasantry of Cyprus", Romantic Cyprus, Nicosia-Cyprus, 1972, s.219; Oğuz Yorgancıoğlu, Kıbrıs Folkloru, Mağusa, 1980, s.76; Mehmet İslamoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, Kıbrıs, 1969, s.56; Yılmaz Taşçı, Kıbrıs ağızı Dil Özellikleri, Lefkoşa, 1986, s.10

(2) Dr. Demetrios Stylianou, aynı eser, s.219

yılın şanslısı ilan edilmesi bir adetti. (3) Parayı bulan bu paranın uğur getirmesi için saklardı. Ben bu parayı bulduğum zaman babamın Spray kutusundan yaptığı teneke gubaraya attığımı hatırlamaktayım. Bunun yanı sıra hala daha doğum günü keyiklerine aynı şekilde para koyma alışkanlığını sürdürdüğümüz söylenebilir.

Tutulan bir dileğin olup olmayacağı'nın öğrenilmesi için mangal veya ocakta yanan kömür üzerine dilek koyup tükürükledikten sonra zeytin yaprağı atma adeti Türk ve Rumlarda yaygındı. (4) Kaynak kitaptan Rumların bunu yeni yılda yaptıkları öğrenilmektedir. Biz bunu hem yeni yılda ve hem de mangal veya ocak başında geçirdiğimiz soğuk kış gecelerinde yapardık. Dilek tutulduktan sonra zeytin kabuğu tükürülerek kömürün üzerine atılırdı. Eğer kömüre atılan yaprak yanarken iğrilip bükülür ve yukarı zıplarsa konan dileğin olacağına; sessiz yanıp biterse konan dileğin olmayacağına inanılırdı.

Rumlar, yeni yıl girenken bir kişinin hapşırmasını o yıl yaşayacağına yorumlardı.(5) Bilindiği gibi biz Türkler de hapşıra ile yaşam kavramlarını birlikte düşündüğümüzden hapşıran birine "Çok Yaşa" deriz.

Gece olunca evin dışına yumurta, elek, kalbur, su, Maya, yağ ve ateş verilmesi uğursuzluk sayılır; gece olunca bunların evin dışına verilmesine dikkat edilirdi. Bu inanç Kıbrıs genelindeki Türk ve Rumlarda yaygındı. (6) Bu gibi şeylerin evin dışına verilmesi halinde evin bereketinin eksileceğine, mayanın bozulacağına, evin bereketinin evin dışına çıkacağına, evin muhabbetinin söneceğine, ekinlerin karaca olacağına, eve acı geleceğine ve diğer benzer şeylere inanılırdı. Mesela gece evin dışına ateş verilmesi halinde o evin bereketinin ateş gibi söneceği ve eve acı geleceği inancı Türk ve Rumlarda yaygındı. (7) (K.K.172,178,239) Bunların gece verilmesinin zorunlu olması halinde;

(a) Yıldız görmesin diye bir beze sarılıp verilirdi. (K.K.44,138,133,193)

(b) Beze sarıldıktan sonra üzerine kömür konup verilirdi.

(c) Hem kapaı ve hem de verilen şeye kömürle çapraz çizilirdi.(9) (K.K.155)

(d) İçine kömür konulduktan veya sokulduktan sonra verilirdi. (K.K.218, 165, 206)

(e) Üzerine tuz ekendikten sonra verilirdi. (K.K.177,178,183,195,204)

Ay Mavri denen günde evlerin süpürülmesi iyi tutulmazdı. Bugünde hayvan sahipleri hayvanlarını sağarlar ve sağdıkları sütlerin tümünü hayvanı olmayan köylülere dağıtırlardı. Bugünde evin süpürülmesi halinde evin içinin, köylüler tarafından "Kara Siribilla" denen Kara Fatma böceğiyle dolacağına inanılırdı. (K.K.215,217)

Anadolu'da Hızır'ın İlyas (İlyas) Peygamberle buluşup ona baharın gelişini müjdelediği gün olarak bilinen "Hidrellez Günü"(10), Kıbrıs Türk ve Rumları arasında "Mart Dokuzu" veya "Eski Mart Dokuzu" olarak bilinmekteydi. (K.K.282,190) Tesbitlerime göre Türkler ile Rumların bir bölümü "Eski Mart

(3) Dr. D.Stylianou, aynı eser, s.219, Nearchos Clerides, "Traditional Festivals in Cyprus", Cyprus To-Day, Vol.VII, No.1, Nicosia, 1969, s.104

(4) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.214; Kutlu Adalı, Dağercık, Beşparmak yayınları, Lefkoşa, 1963, s.15

(5) Dr. D.Stylianou, aynı eser, s.218

(6) Dr. D. Stylianou, aynı eser: s.233

(7) Türkler bazı yerleşim birimlerinde gece evin dışına hiçbir şey vermezler, bazıları pişmemiş hiçbir şey vermezler ve bazıları ise yukarıdakilerin yanısıra ekme, un, tuz, kazan, para ve bakır kap da vermezlerdi. Rumların bunları verip vermedikleri tarafından saptanamamıştır.

(8) Dr. D.Stylianou, aynı eser, s.233

(9) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.233

(10) Orhan Hançerlioğlu, İnanç Sözlüğü, s.240-241,266

Dokuzu" 21/22 Mart tarihinde ayrı ayrı yerlerde kutlardı. Rumlar daha ziyade "Eski Takvimci" ve "Yeni Takvimci" kavgası içinde olduklarından, Rumların bir bölümünün bugünü bazı bölgelerde Anadolu'da olduğu gibi 6 Mayıs tarihinde kutladıklarına ilişkin belirtiler mevcuttur. (11) Ancak yine de isim değişiklikleri söz konusu olduğundan konuya ilişkin önyargıya varılamamaktadır. Kıbrıslı Türkler ile Rumların Mart Dokuzu kutladıklarını saptadığım yerler şunlardır:

(a) Lárnaka (İskele) Kazasına bağlı Vuda, Klavya, Aleminyo, Civisil, Aytottoro, Köfünye ve civar Türk köyleri Mart Dokuzu müştereken, ayrı ayrı veya iki köy birleşerek ovaya veya bir dere kenarına giderek kutlardı. (12) (K.K.237, 282). Orda yiyip içerler, özellikle kebab çevirirler ve eğer Mart ayında yağmur yağması istenirse orada bir de yağmur duası yaparlardı. (K.K.282)

(b) Larnaka kazasına bağlı Rum köylerinden olan Xylophaghos, Ormidia, Avgoru ve çevresindeki diğer Rum köyleri bugünü, papazlarının başkanlığında toplu halde Pile burnundaki "40 şehitler Mağrası"nı ziyaret etmek suretiyle kutlardı. Bu mağradaki fosil kemiklerin öldürülen hristiyanlara ait olduğuna inanılırdı. Bu günün bu şekliyle tahminen 1875 yılına kadar bu bölgedeki Rumlar tarafından kutlanmasının bir adet olduğu öğrenilmektedir. Belirtilen tarihte Kıbrıs Rum başpiskoposunun bu kutlamaları yasakladığı öğrenilmekte ise de, kutlamaların daha sonraki yıllarda köylüler tarafından yapıp yapılmadığı bilinememektedir. (13)

(c) Rumlar, Kasaba-Poli anayolu üzerinde bulunan Miliou köyünün yanındaki Ayii Anargiri (Anargirus) Manastırında Eski Mart Dokuzu 21 Mart günü kutlarlar ve bu amaçla manastırda panayır yaparlardı. (14) (K.K.190)

2. Hayvanlarla ilgili inanç ve uygulamalar

Tavuk

Bir tavuğun horoz gibi ötmesi halinde o aileden bir kişinin öleceğine veya hasta olacağına inanılırdı. Bu nedenle o tavuk hemen kesilirdi. (15) (K.K.165)

Baykus

Baykuşun gece vakti ötmesi Türk, Rum ve Maronitler tarafından uğursuz sayılır veya bir ölüm haberinin alınacağına yorumlanırdı. (Kıbrıs genelinde baykuşun ötüşünü uğurlu sayan, ötmesini ise uğursuz sayan değişik bölgeler de vardır) (16) (K.K.128,129,180)

Kara Kedi

Kara Kedi uğursuz bir hayvan sayılır ve bu hayvandan geceleri korkulurdu. Rumlar bunun şeytani temsil ettiğine inanırlarken Türkler de aynı inancı paylaşıyorlar, küs olan iki kişi için "aralarında gara kedi geçti" denirdi. (K.K.271)

Köpek

Köpeğin acı acı uluması birinin öleceğine veya evde bir felaket olacağı şeklinde yorumlanırdı. (17) Türkler, böyle bir köpeğin sahibinin başını yiyeceğine inandıklarından bu köpeği elden çıkartırlar veya öldürürlerdi. (K.K. 9, 166, 235, 232)

Bir köyün bütün köpeklerinin aynı anda havlaması (örmesi) zelzele olacağına bir ön belirti sayılırdı. (18) (K.K.12)

(11) C.D.Cobham And J.T.Huchinson, A Hand Book of Cyprus, s.84

(12) İdil Bozkurt, "Mart Dokuzu", Halk Sanatları Derneği Yayını, Lefkoşa, Ekim 1987, s.29

(13) L.P.Di Cesnola, Cyprus: Its Cities, Tombs and Temples, s.208; Rupert Gunnis, Historic Cyprus, Nicosia, 1969, s.465

(14) C.D. Cobham And J.T.Huchinson, aynı eser, s.84

(15) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.242

(16) Dr. D.Stylianou, aynı eser, s.242

(17) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.242

(18) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.242

Türkler ve Rumlar, gerçek hayatta veya rüyada bir köpeğin birini (rüya sahibini) ısırması halinde (ve/veya bu rüyanın başka birine anlatılması halinde) o günün gecesi uyuyan o kişinin ertesi sabah kuduz hastalığına yakalanmış olarak uyanacağına inanırlardı. Köpek tarafından ısırılan kişinin kuduz hastalığına yakalanmaması için ısırıldığı günün gecesi o kişiye "Köpeğin Dügünü" denilen büyük bir ziyafet töreni düzenlerlerdi. O gece konu komşu çağrılıp sabaha kadar yerler içerler ve çalgılar çalar eğlenirdi. Köpek tarafından ısırılan kişi o gece hiç uyumazsa kuduz hastalığına yakalanmıyacağına inanılırdı. Dolayısıyla tören gecesi sabaha kadar o kişiyi uyutmamak için elden gelen yapılırdı. (19) (K.K.281)

Öküz

Eskiden üretime büyük oranda katkısı olan öküzün Türk ve Rumlar arasında saygın ve ayrıcalıklı bir yeri vardı. Kıbrıs'ta öküzün (boğa) değerli ve kıymetli bir hayvan sayılmasının M.Ö. 2300-2000 yılları arasına tarihlenen Eski Tunç devrine dayandığı sanılmaktadır. (20) Gerçekten de Girne kazasına bağlı Vunos'taki arkeolojik kazılar sonucu ele geçen buluntular arasındaki öküz (boğa) buluntuları toplum yaşamında öküze verilen önemi simgeler niteliktedir. (21) Derleme çalışmaları sırasında konuştuğum kaynak kişilerden öküzle ilgili aşağıdaki bilgi ve inançlar tesbit edilmiştir. (K.K. 262, 222, 213, 215, 224, 217, 212, 95)

- (a) "Öküz olmazsa aç kalırdık. Toprak buğday yüzü görmezdi."
 (b) "Öküz yemek günah sayılırdı"
 (c) "Öküz bizi sırtında taşırdı. O olmazsa aç kalırdık"

(d) "Sağlığında boyunduruk çalanlar ile boyunduruk yakanlar allahına can veremezler, vizilerler ancak ölmezler. Uzun süre vizileyerek can çekişen bu kişilerin başucuna bir boyunduruk konunca bu kişiler hemen ölürlerdiler"

Türklerin öküzü kutsal saymalarının

yanı sıra Rumların da aynı doğrultuda ve daha değişik şekilleriyle öküzün kutsal ve yararını sergileyen inançları vardı. (22)

3. Ekmekle ilgili inanç ve uygulamalar

Türk ve Rum köylüleri ekmeği Allahın gönderdiği kutsal bir nimet sayarlardı. Bu nedenle bir tek ekmeğin kırıntısını dahi yere düşürmezler ve ekmeğin kırıntılarını basmazlardı. Yanlışlıkla yere bir dilim ekmeğin düşse hemen alınır ve öpülürdü. Biz Türkler yere ekmeğin düşünce yerden alıp öper ve alınımıza korduk; nenelerimiz bu hareketi üç defa tekrararlardı. (23) Mamonya ile Fasula köylerinin arasında, bir söylenceyle günümüze kadar gelen ve ekmeğin tanrının bir nemeti olduğunu simgeleyen bir adak taşı vardı. Kucakında çocuk tutan başı örtülü bir kadını anımsattığı için buna "kadın Taşı" derlerdi. Çocukları hasta olan Türk ve Rum anneleri çocuklarını bu taşın yanındaki "Galiyenege" olarak bilinen çitlemit ağacına getirirler, çocuklarının urubalarından kestikleri çapıt parçasını bu ağaca bağlarlar ve bu taşta adakta bulunurlardı. Söylenceye göre bu kadını kucakında tuttuğu çocuk pisleyince, çocuğun altını silmesi için tanrılar tarafından ona kırmızı bir mendil gönderilmiş. Ancak kadın bu mendili o kadar çok beğenmiş ki bununla çocuğun altını silmeye kıyamamış. Mendili saklamış ve yanında taşıdığı ekmeğin çocuğun altını silmiş. Kadının bu hareketine kızan tanrılar çocuk ile kadını orda hemen taşlaştırmışlar. (K.K.263)

- (19) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.242
 (20) Sir George Hill, A History of Cyprus, Vol.1, Cambridge, 1949, s.57-58
 (21) V. Karageorghis, Cyprus Archaeologie Mvndi, Geneva, 1968, s.109-110, fig.41,49
 (22) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.242
 (23) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.233

4. Yediler ve Kırklarla ilgili inanç ve uygulamalar

İslam ile Hristiyan inançlarına göre uçler, yediler ve kırklar ile bunların makamları kutsal sayılmaktaydı. Bu nedenle Kıbrıslı Türkler ile Rumlar bu isimleri taşıyan makamlar oluşturmuşlar veya böyle makamları ortaklaşa kullanmışlardır. Ancak burdaki genel kaide bu yerlere Rumların ve Türklerin değişik isimler vermeleri idi. Bugüne kadar saptadığım Türk ve Rumların ortak kullanımında bulunan bu gibi yerler şunlardır:

(a) Türklere mal edilen ve içinde 7 mezar bulunan Hz. Ömer Türbesi rumlar tarafından Ayii Phanontes olarak ibadet görmekteydi. Önceleri Türkler ve Rumlar şimdi mevcut tekkenin doğusundaki bir mağraya atakta bulunurlar, mağra duvarlarına çapıt bağlarlar, dilekleri olunca bu çapıtları gidip çözerler ve buraya yağ ile mum yakarlardı. (24) (K.K.185, 154)

(b) Dipbaf'taki "7 uyuyanlar" olarak bilinen "Ayios Solomoni Mağra Kilisesi" Türkler ve Rumlar tarafından kutsal sayılır, ziyaret edilir ve buraya adakta bulunulurdu.(25) (K.K.242)

(c) Türklerin "Kırklar" ve Rumların ise "Ayia Saranda" olarak bildikleri Timbu'daki (Kırklar) "Kırklar Tekkesi" Türkler ile Rumlar tarafından kutsal sayılırdı.(26)

5. Dügünlerle ilgili inanç ve uygulamalar

Kıbrıs Türklerinde düğün konusu o denli çok işlenmiş olmasına karşın Rum düğünleri hakkında çok az bilgiler edinilebilmektedir. Bu nedenle eldeki kısıtlı kaynaklara ve kaynak kişilere dayanarak

Kıbrıs Türk ve Rumlarının düğünleri karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

- Eskiden köylerde kız istetmeler düdürüclük esaslarına göre gerçekleştirilirdi. Yeni evlenecek çiftler düğünle ilgili ailelerinin birlikte verdikleri kararlar ile andlaşmalara uyarlar, itiraz etmezlerdi. (27)

- Dündürüclüklerde yapılacak işlerin planlanması ve ailelerin düğün ile evlenmedeki yükümlülüklerinin belirlenmesi esastı. Kıbrıs genelindeki adetlere göre:

(a) Kız tarafı evin pırtısını (mobilyasını) yapar, evin her türlü ihtiyacını (iç ihtiyaç) karşılardı. Yani köylülerin tabiriyle "evin dayanıp döşenmesi" kız tarafına düşerdi.

(b) Çiftlerin oturacakları evin kızın ailesi tarafından yapılması adetti. Bazı Türk köylerinde ev oğlanın ailesi tarafından yapılırdı. (28)

- Eskiden düğün törenleri bir hafta süreyle devam ederdi. (29) Ancak Salı günleri uğursuz sayıldığından bu günde düğünle ilgili hiçbir şey yapılmaz, herhangi bir işe başlanmaz, sadece yiyip içilir-di.(30)

- Düğün evine ve/veya yeni çiftin evine evlenmeden önce pişmemiş yiyecek veya içecek malzemesi götürülmesi veya gönderilmesi adetti. Bu uygulama düğüne ve yeni kurular gelin evine katkı sağlamak amacına yönelikti. (31)

(24) Rupert Gunnis, *Historic Cyprus*, s.198

(25) aynı eser, s.144; George Jeffery, *A Description of the Historic Monuments of Cyprus*, s.402

(26) Rupert Gunnis, aynı eser, s.453; Stanley Casson, *Ancient Cyprus*, London, 1937, s.7

(27) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.234

(28) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.234; O Yorgancıoğlu I. Halkbilim Paneli Bildirisi, s.63

(29) aynı eser, s.234

(30) aynı eser, s.219; M.İslamoğlu, "Kıbrıs Türklerinde çeyiz yazma", s.188

(31) aynı eser, s.238; O.Yorgancıoğlu, *Kıbrıs Folkloru*, s.40

- Dügün merasiminin başından sonuna kadar bir düzen içinde yürümesi ve sonuçlanması için bazı erkeklerin merasim süresince görev üstlenmesi adetti. Türkler bu kişilere "Sağdıç", Rumlar ise "Gumbaro" derlerdi (32)

- Baf ile Limasol kazalarına bağlı köylerin değişmez düğün yemeği, koyun eti ile yarmadan (Bulgur) yapılan ve adına "Döğme", "Herse", "Zerde" ve "Resi" denen pilavdı. Türklerin büyük bir bölümü bu pilavı Döğme, Herse ve Zerde olarak, Rumlar ise "Resi" olarak bilirlerdi. Ancak yine de bazı Türk köylerinin bu pilavı "Resi" olarak bildikleri saptanmıştır. (33)

- Türkler ve Rumlar, Hersede kullanılacak buğdayın yıkanması, değirmene götürülmesi ve öğütülmesi aşamalarını içeren çalgılı bir tören düzenlerlerdi. Bu tören Türklerde ve Rumlarda aynıydı. İlk Herse yapılacak buğday düzenlenen bir törenle yıkanıp temizlenir, köyün değirmenine kızlar tarafından götürülür ve çalgı eşliğinde şarkılar söylenerek öğütülürdü. Daha sonra elde edilen yarma, herseyi pişirecek düğün yemekçilerine teslim edilirdi. (34)

- Türk ve Rumlar gelin ile güveyinin yataklarının pamukla doldurulması ve yorganların kaplanması için bir tören düzenlerlerdi. Düzenlenen bu tören Türk ve Rumlarda aynıydı. Şöyle ki:

- Bu törene sadece evli kadınların katılması adetti. (35) Elimizdeki Türklerin uygulamalarını içeren kaynak kitaplarda bu adet açıkça belirtilmemiş olmasına karşın, bu törenin "başı bütün bir kadın" tarafından yönetildiği ve ona diğer kadınların yardım ettiği belirtilmiş olması nedeniyle Türklerde de bu törene sadece evli kadınların katıldığı düşünülebilir kanaatindeyim. (36)

- Çalgı eşliğinde yataklar doldurulur ve yorganlar kaplanırdı. Bu işlem yapılmaya yatağa bir mendil konup yatak gümüşlenirdi. Yatağa bakır para atılmazdı. Yatağa atılan paralar genellikle geline ait olurdu. (37) Bazı yerleşim

birimlerinde atılan bu paralar çoksa, çalgıcılar ile gelin bu paraları bölüşürmüş. (38)

- Yataklar doldurulduktan ve çilteler kaplandıktan sonra bu işi yapan kadınlar bunları sırtlarına (omuzlarına) vurup çalgı eşliğinde bunlarla birlikte oynarlardı. (39)

- Doldurma, kaplama ve bunlarla oynama işlemleri bittikten sonra küçük bir oğlan çocuğunun hazırlanan yatak ve yorganlar üzerinde üç defa yuvarlanması (cirilenmesi) Türk ve Rumlarda adetti. Böyle yapılması halinde yeni evlilerin doğacak ilk çocuklarının oğlan olacağına inanılırdı. (40)

- Doldurulan yatakların (çilte), kaplanan yorganların ve hazırlanan diğer yatak takımlarının buldukları yerde sergilenmesi adetti. (41)

- Türk ve Rumlarda nikâh kıyılırken veya gelin ile güveyi zıfzaf odasına girerken gelin ile güveyinin birbirlerinin ayaklarına basmaya çalışmaları bir adetti. Ayağı basılan kişinin hayat boyunca basan kişiye itaat edeceğine, basan kişinin ise sözünü evde geçireceğine inanılırdı. (42)

(32) aynı eser, s.240; aynı eser, s.41

(33) aynı eser, s.236; Kutlu Adalı, Dağarcık, s.208

(34) aynı eser, s.236, Kutlu Adalı, Dağarcık, s.208; O. Yorgancıoğlu, Kıbrıs Folkloru, s.41

(35) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.234,240

(36) M. İslamoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, s.41

(37) O. Yorgancıoğlu, Kıbrıs Folkloru, s.41; Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.234

(38) M. İslamoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, s.20

(39) Kutlu Adalı, Dağarcık s.209; Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.234,240

(40) M. İslamoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, s.41; Öğüz Yorgancıoğlu, Kıbrıs Folkloru, s.41; Dr. D. Stylianou, s.237,240

(41) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.240

(42) aynı eser, s.240; Kutlu Adalı, Dağarcık, s.207,211,213

- Çiftler evlenip eve gelirken veya köyde gelini dolaştırırken gelinin üzerine pamuk çekirdiği atılması adetti. (43) (K.K.256,250)

- Dügüne gidenlere birer mum verilmesi ve bu mumların bitene kadar yakılması (yanık tutulması) adetti. Türkler bu uygulamayı kına gecesinde yaparlardı ve mum bitene kadar mumla birlikte oynarlardı.

- Zıfak odasına girmeden önce yeni evlilere bir çift beyaz güvercin yedirilmesi adeti Türk ve Rumlarda yaygındı. Bu güvercinleri yiyen evli çiftlerin güvercinler gibi muhabbetli olacıklarına inanılırdı. (45) Baftaki Afrodit tapınağını konu alan Roma Devri sikkelerinde tapınak damının üzerinde aşk ve güzellik tanrıçası Afrodit'in atribüsü (simgesi) olan bir çift güvercin tasvir edilmektedir. Dolayısıyla yeni evli çiftlere muhabbetli olmaları için güvercin yedirilmesi adetinin o dönemden günümüze geldiği düşünülebilir görüşümdüm.(46)

6. Anne ve çocuklarla ilgili inanç ve uygulamalar

HAMİLELİK

Hamile olan Türk ve Rum kadınlar çirkin ve acayip kişiler ile doğaüstü korkunç yaratıklara bakmaktan kaçınırlardı. Bunlara bakmaları halinde doğacak çocuklarının bunlara benzeyeceğine inanılırdı. (47)

Hamile olan kadınların canları birşey çektiğinde ellerini vücutlarının herhangi bir yerine sürmezler, tokandırmazlar veya kaşınmazlardı. Bunlardan birinin yapılması halinde hamile kadının canının çektiği şeyin çocuğun üzerinde ve tokanılan yere tekabül eden yerde çıkacağına inanılırdı. Bu inanç hala daha Kıbrıs Türk ve Rumlarında yaygındır.(48) (K.K.102) Böyle durumlarda Türkler bir elleriyle başlarının tepesini tutarlardı.

Bunun da nedeni, eğer tutulan yerde birşey çıkacaksa, çıkacak şeyin saçların altında kalması inancından kaynaklanmaktaydı.

Karpaz Bölgesindeki hamile olan Türk ve Rum kadınları ne doğuracaklarını öğrenmek için Yalusa (Maltepe) ile Dipkarpaz arasındaki "Yenegobedra" olarak bilinen Kadın taşına giderlerdi. Buraya gelince yerden bir taş alıp bir tarafını tükürüklerler, niyet koyarlar ve bu taşı havaya atarlardı. Bu taş yere düşünce tükürüklü tarafı yukarı bakarsa doğacak çocuğun kız olacağına, tükürüksüz tarafı yukarı bakarsa oğlan olacağına inanılırdı. (K.K.130)

Hamile iken veya diğer zamanlarda kanı açılan Türk ve Rum anneleri Korovya (Kuruova) köyündeki "YEMADUSA", "YEMADOBEDRA", "KANLI TAŞ" ve "KÖYÜN DOKTORU" olarak bilinen kahverengi renkli bir taşta giderlerdi. Bu taşın etrafını üç defa dolaştıktan sonra kilotlarını bir bacaklarından çıkartarak melteme karşı kayanın üzerine binerlerdi. Kayayı bu şekilde kucaklarlar, öperler ve okşarlardı. Yaklaşık yarım veya bir saat sonra kaya üzerinden inerler, kayanın altındaki çukurda yağ yakarlar, para veya hellim koyarlar (Hellim hediyesini genellikle fakir türk köylüleri kordu) ve kanlı bezlerini buraya koyup üzerlerini bir taşla kapatırlardı. Böyle yapılıncı kadınların hastalığının hemen geçtiği iddia edilmektedir. (K.K.124)

Beli tutmayıp çocuk düşüren kadınlar

(43) aynı eser, s.240

(44) aynı eser, s.240; Kutlu Adalı, Dağarcık, s.209

(45) aynı eser, s.240, 239; M. İslamoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, s.25

(46) George Francis Hill, A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum, Arnoldo Forni Editore, Bologna, 1964, s.85, PL. XVII.4

(47) Dr.D.Stylianou, aynı eser, s.228; E. Saraçoğlu, "Doğum", s.330

(48) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.228

Civil (Cevzli) köyündeki Banaya kilisesini ziyaret ederlerdi. Kilisedeki Meryem Ana (Banaya) ikonunun üzerine bağlı olan "Meryem Ana Kuşağı" nı alıp bellerine kuşanırlar, uçkurlarını ise çıkartıp ikonun üzerine bağlarlardı. Çocuk doğunca kuşağı yerine götürürler ve oraya bıraktıkları uçkurlarını geri alırlardı. (K.K.237)

DOĞUM

Esilden yeni doğan bir çocuğun hemen yağlanıp bu yağın üzerine ince tuz sürülmesi (Tuzlama) ve çocuğa "TUZ GÖMLEĞİ" denen bir gömlek veya bez parçası giydirilmesi Türk ve Rumlarda adetti. Çocuğa bu gömleğin giydirilmemesi halinde çocuğun kuvet-siz olacağına, teri ile ayaklarının kocağına inanılırdı. Çocuğa giydirilecek tuz gömleği iyi huylu veya bilgili bir kişiden veya bu niteliklere haiz bir akrabadan alınırdı. Bu gömleğin ortası bulunup büzüştürülür, büzüştürülen yerin altı kırmızı bir iplikle bağlanır ve kullanı lacağı zaman burası bir mumla yakılırdı. Çocuğun başının geçirileceği bu delik makas veya bıçakla kesilmesi halinde çocuğun osurukçu olacağına inanılır ve mumla delik açılması tercih edilirdi. Çocuk doğar doğmaz yağlanıp tuzlanınca bu gömlek çocuğa giydirilir ve yıkanacağı saata kadar üzerinde bırakılırdı. (49) (175,178,183) Rumlar ayrıca çocuklarını vaftis ederlerken veya bir kişi öldüğünde onlara ortası ateşle (mumla) yakılan bu şekilde bir kumaş giydirelerdi. (K.K.172, 173, 128, 129).

Yeni doğan bir çocuğun dilinin ebe tarafından kesilmesi ve ağzına nar suyu damlatılması adetti. Türkler çocuğun tatlı dilli olması ve kismetinin açılması inancıyla bunu yaparlardı.(50)

LOĞUSALIK

Esilden köylerde yaşayan Türk ve Rum anneleri doğumdan 3,5 veya 7 gün sonra yataktan kalkarlardı. Oğün evin içinde olması olası kötü ruhları (Albastı-

kötülük perisi) veya cinleri evden uzaklaş tırmak için bir tören yapılırdı. Bu törenin değişik bölgelerde çeşitli varyantları varsa da uygulama biçimi ile amaçları aynıydı. (51) O gün loğusa yataktan çıkar; önde ebe, arkasında elinde ekmek dilimi tutan loğusa ve onun da arkasında diğer kadınlar evin tüm odalarını dolaşırlardı. Dolaşma anında loğusa kadın, ebehin işaretlediği yerlere çivitle işaretler koyardı. Rumlar haç işareti, Türkler ise ya üç nokta veya elif işareti koyarlardı. Bu işaretler loğusa tarafından konurken "Günaydın evimin duvarları. Size kötülük yapmadığım gibi, siz de benim çocuğuma kötülük yapmayın" doğrultusunda sözler söylerlerdi. Evi dolaştıktan sonra avludaki kuyunun taşına da çivi korlar ve kuyuya bir çivi atarlardı. Sonra evin sokak kapısına giderlerdi. Loğusa sokağa çıkmadan önce sokağa uzanıp bakardı. (Rumlar, ordan biri geçerse loğusa kadın elindeki ekmek dilimini ona verirdi. Türkler ise ya soğan ile ekmeği önlerinden arkaya doğru sokağa atarlar veya sadece ekmek dilimini kapının içine koyarlarmış). Loğusa kapıdan sokağa baktığında yolda bir erkek görürse bir sonra doğuracağı çocuğun erkek olacağına, kadın veya kız görürse kız doğuracağına inanılırdı. (K.K.175)

Loğusa ile çocuk bazı yerlerde 7 ve bazı yerlerde 40 gün süreyle yalnız bırakılmaz ve evden çıkmazlardı. Loğusanın yalnız başına uyumasına müsaade edilmezdi. Başında mutlaka bir kişi beklerdi. Loğusanın veya çocuğun yalnız bırakılması halinde Türklerin "Albastı" veya "Albastı

(49) Mahmut İslamoğlu, Kıbrıs Türk Folkloru, s.26; O. Yorgancıoğlu, Kıbrıs Folkloru, s.45; Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.228

(50) Oğuz Yorgancıoğlu; "I. Halkbilim Paneli Bildirisi", s.62; Erdoğan Saraçoğlu, "Kıbrıs'ta Doğumla ilgili gelenek, görenek ve inançlar" s.333

(51) Erdoğan Saraçoğlu, aynı eser, s.335

karısı", Rumların ise "Female evil spirits" (kötülük perisi) denilen manevi gücün çocuğa veya anneye (genellikle çocuğa) zarar vereceğine inanılırdı.(52) (K.K.175)

Südü gelmeyen veya sütü kesilen Türk ve Rum anneler, bu alanda daha önce güçlerini kanıtladığı söylenen mağra veya kiliselere giderlerdi. Burada dua ederler, ordaki akan sudan içerler, ordaki kayalara göğüslerini sürterler veya yerdeki çamurdan alıp memelerine sürerlerdi. Bu mağraların Kıbrıs geneline yayılmış çok acıklı bir söylencesi vardır. Söylence, köylerinden geçen askerlerden saklanmak için bir mağraya gizlenen ve askerlerden korunmak için mağrada ağlayan çocuğunu boğmak mecburiyetinde kalan bir anneyi konu almaktadır. Bu mağralar adanın dört bir tarafında vardır ve hangi mağranın sözkonusu söylenceye konu olduğu bilinmemektedir. Araştırmaların sırasında Altınova'daki Panaya Galaktini Mağrası (K.K.146), Kormacit'teki Galusa Mağrası (K.K.194), Esentepe civarındaki Galahdini Mağrası (K.K.226, 228), Omodoz ile Aynikola arasındaki Gaminurğa mağraları (K.K.211) tesbit edilebilmiştir. Bu amaçla ziyaret edilen kiliselerden sadece Galataria'daki (Yoğurtcular) Banaya Galataria (Galatusa) Kilisesi tesbit edilebilmiştir. (53)

ÇOCUKLA İLGİLİ İNANÇ VE

UYGULAMALAR

Yeni doğan çocuğun üzerine makas (veya açık makas) konması halinde o çocuğa kötü ruhların (Albastı- Kötülük perisi) yaşanamıyacağına inanılırdı. (K.K.175,178)

Çocukların üzerine nazara ve bazı kötü insanlardan gelebilecek kötülük- lere karşı nazar boncuğu takılırdı. (54)

Uyuyan bir çocuk gülerse, Rumlar çocuğun Meryem Anayla oynadığına, Türkler ise Melayekelerle oynadığına inanılırdı. (55)

Su içileceğinde önce çocukların ve sonra ise büyüklerin su içmeleri Türk

ve Rumlarda adetti. Rumlar, böyle yapılmazsa su kuyusunun kuruyacağına inanılırdı. Türkler ise "Su küçüğün söz büyüğün" deyişiyle aynı inancı paylaş- ırlardı.(56)

Çocuğun tırnakları 5-6 aylık olmadan kesilirse çocuğun hırsız olacağına ina- nılırdı. Zamanı gelince kesilen bu tırnak- lar uğur getirmesi ve cüzdanının para dolması inancıyla babasının cüzdanında 40 gün süreyle saklanırdı. (57) (K.K.102)

Çocuğa şeytanın yaşanmaması veya çocuğun gözlerinin güzel olması için "Al çocuğunu ver çocuğumu" denilerek çocuk sürmelenirdi. (58) (K.K.273)

Hasta olan veya havale geçiren bir çocuğu annesi kucağına almaz ve üstüne değmezdi. Bunun yapılması halinde çocuğa değilen yerin sakat olacağına ve o şekilde kalacağına inanılırdı. (59) (K.K.73 v.dd)

Bir çocuğun veya elbiselerinin bir kadın veya bir fahişe tarafından (Türkler- de cenabet kadın) atlanması halinde çocuğun büyüyeceğine, sararacağına, kuvetten düşeceğine ve sakatlanacağına inanılırdı. Bu nedenle çocuğun kullanıl- mayacak duruma gelen elbiseleri yakılırdı. Böyle bir durumda karşılaşınca bir oku- muşa (üfürükcü, Hacı Kadın v.s.) gidil-

(52) Dr. D. Stylianou, aynı eser. s.229; İbra- him Davulcu, "İnsan Ömrünün çeşitli safha- larına ait adet ve inançlarımız", Halk Sanatları Derneği (Has-Der) Halkbilim Sem- pozyumları, s.301

(53) Rupert Gunnis, Historic Cyprus, s.237-238; Kutlu Adalı, Dağarcık, Lefkoşa, 1963, s.237-238

(54) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.231; İbrahim Davulcu, aynı eser, s.302

(55) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.230; Erdoğan Saracoğlu, aynı eser, s.339

(56) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.230; Oğuz Yorgancıoğlu, Kıbrıs Folkloru, s.145

(57) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.230

(58) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.216

(59) Kutlu Adalı, Dağarcık, Lefkoşa, 1963, s.262

mesi adetti. (60)

Çocukları yürümeyen, hastalanan, bezleri atlanan çocukların içlerindeki kötü ruhları kovmak için köyün üfürükçüsüne gidilirdi. Köy üfürükçüleri hastayı sağıltmak için aşağıdaki işlemi gerçekleştirirdi. Eğer üfürükçü Rumsa bir köpeğin kafa tasını, eğer Türkse yavru bir köpeği bir kalburun altına kapatırlar ve çocuğu da bu kalburun üzerine oturturlardı. Ancak çocuk önce anadan doğma soyulurdu. Bu işlem yapılırken, kazanda su kızdırılır ve kalbur üzerinde oturan çocuğun başından aşağıya bu sıcak su dökülürdü. İşlem 7 defa tekrarlanırdı. Bu işlemin yapılmasıyla çocuğun üzerindeki hastalığın çocuğun üzerinden yere akan su gibi akıp gideceğine veya hastalığın çocuğun üzerinden kirli suyla birlikte akıp köpeğe geçeceğine inanılırdı. (61)

ÇOCUK YAŞATMAYAN ANNELER

Çocuk yaşatmayan Rum ve Türk anneleri doğacak çocuklarını Manastırlara, Tekkelere, azizlere ve evliyalara adarlardı. Türk anneleri çocuklarını genellikle Larnaka'daki Hala Sultan Tekkesine, Lefkoşa Mevlevi Tekkesindeki Ahmet Paşa'ya ve Limasol'daki Piri Dede'ye; Rumlar ise Karpaz Burnundaki Apostolos Andreas Manastırına adarlardı. (62) Özellikle "Çocuğum yaşarsa filanca yere gidip bu kadar süre hizmet edip hizmetçilik yapacağım" şeklinde adakta bulunmak Türkler ve Rumlar arasında yaygın bir adak şekliydi. (63)

Çocuk yaşatmayan Rum anneleri yeni doğan çocuklarına bir azizin, Türkler ise "Hala Sultan'dan dolayı "Sultan" ve Tekkelerdeki Dervişlerden dolayı da "Derviş" veya "Dervişe" adını verirlerdi. (64) (K.K.44,50,73,205,207,237 vdd)

Türk ve Rum anneleri, ilk doğan çocuklarının perisinin daha sonra doğan çocuklarını öldürdüğüne inanırlardı. Bu nedenle ilk doğan çocuğun içindeki periyi öldürmek için çocuğu kendi isteğiyle, hiç zorlamadan soğumaya yüz

tutan bir fırına sokarlar ve fırının ağzında bir çalı yakarlardı. Bu çalı yakılınca periye (cine) hitap edilerek çalınan yangığı gibi onun da yanması istenirdi. Çocuğun bu şekilde fırına sokulmasıyla çocuğun içindeki öldürücü perinin de öleceğine veya çocuktan uzaklaşacağına inanılırdı. (65)(K.K.221)

Çocuklarını yaşatmayan Türk ve Rum anneleri, çocuklarını yaşatabilmek için çeşitli dinsel büyüsel sağıltım yöntemlerine başvururlardı. Bunlardan bir tanesi de oturdukları evi değiştirmektir. (K.K.178,183)

Çocuk yaşatmayan veya çocukları yürümeyen Türk, Rum ve Maronit anneler çocuklarını dört yol ortasına bırakırlardı. Burdan geçerken çocuğu bulan kişi onu doğru köy kahvesine götürüp satışa çıkarırdı. Orda hazır bekleyen çocuğun esas babası çocuğu bulandan satın alırdı. Böyle yapmakla çocuğun yaşayacağı inancı yagındı. Satılan çocuk ölmezse, kendini bulan kişi kim olursa olsun, onu ölüncüye kadar baba bilirdi. (K.K.200)

Çocuk yaşatmayan Türk ve Rum anneler bir Türk veya bir Rum büyüye gidip kitap açtırırlardı. (Çok eskiden Lagadama yolundaki "Müdür" isimli bir Rum bu işin ehliydi.) Büyücü çocuğu alarak gizli bir odaya giderek cinleri çağırır ve çocuğu rahat bırakmaları için onlarla pazarlık yapardı. Genellikle bu büyücüler şeytanın eve yaşamaması için çocuğun üzerine makas konmasını, annesinin bir çakı taşmasını ve oturdukları evi değiştirmelerini tavsiye ederdi. Şeytanların (cin) makas ile çakıya yaşamıyacağı inancı Türk ve Rumlarda yaygındı. (K.K.178,179) **(SÜRECEK)**

(60) Dr. D. Stylianou, aynı eser; s.230, 242; Kutlu Adalı, aynı eser, s.261

(61) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.227; Kutlu Adalı, aynı eser, s.260

(62) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.230

(63) Rupert Gunnis, Historic Cyprus, s.168-169

(64) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.230

(65) Dr. D. Stylianou, aynı eser, s.230

Türk Halk Dansları ve Anadolu Uygarlıkları

Şerif BAYKURT

Bu yazı, Şerif Baykurt'un 3. Milletlerarası Türk folklor Kongresine sunduğu bildirdir. Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 85 nolu kitapta da yayınlanan bildiriyi yararlı olacağı düşüncesiyle dergimizde aynen yayınıyoruz.

Halay Orta Asya kökenli olabilir mi?

Orta Asya'da Türkler yerleşik düzende değildir. Hayvancılıkla geçinmekte ve göçebe çadır hayatı sürdürmektedir. Halbuki dansın figürleri çiftçilikle ilgili, un eleme, hamur yoğurma gibi figürler yerleşik toplumun dansı olduğunu ifade etmektedir. Kıyafetler de Romalılardan ve Orta Asya Türk kıyafetlerinden çok, hele halaylardaki dizi biçimleriyle, Hitit kabartmalarındaki dizileri andırıyor.

Folklorlardan Arkeolojiye:

İlyada ve Odiseia bir bakıma birer folklorla ilgili eserdir. Çünkü bu eserleri meydana getirdiğini varsaydığımız Omiros' (Homer) nerede doğup nerede büyüdüğüne ve nasıl bir çalışma sonunda İlyada ile Odiseia'yı ortaya koyduğunu kesin olarak bilmiyoruz. Ama folklor derlemeleri niteliği taşıyan bu efsaneden, masaldan ya da destandan tarihin gerçeklerini öğrenebiliyoruz. Bu destanları okuyan Chlymann kalkanıp bu masalın çektiği yerler olan Çanakkale'ye geliyor ve Troyayı ortaya çıkarıyor. Öyleyse, tarihin gerçekleri binlerce yıl ötesinden, yazısız olarak yalnız dille günümüze ulaşabiliyor da neden insan hareketleri olan danslarla olaylar günümüze gelmesin.

Bize öyle geliyor ki Muzafer Sarisozen'in yorumları ve ondan sonraki bilgi ve bulguların ışığı altında gözden geçirilen Sivas Köy Halayı ve buna benzeyen bazı İç Anadolu halayları Hititlerden bazı izler taşımaktadır.

Burada, İç Anadolu'nun çok sevilip bugün de yaşatılan "Sivas Köy Halayı" adlı dans üzerinde biraz durmak istiyorum. Önce bu halayı gün yüzüne çıkarıp yorumlayan Rahmetli Muzafer Sarisozen'in bu dansla ilgili bir bildirisini size sunuyorum:

Köylü Halayı Hakkında başlıklı tebliğine Sarisozen baştarafa ayrı olarak yazdığı şu cümleyle başlıyor:

Halaylarımızdan bazıları toplum vicdanında derin izler bırakmış olan büyük olayların, oyun figürleri halinde zamanımıza kadar gelmiş birer hikayesidir. Sonra devam ediyor:

"Sivas dolaylarında bir halay görüyoruz. İlk figürde oyuncular arka arkaya sıralanmış, başlar öne eğilmiş,

melul mahzun yürütmektedirler. Davulun ritmine uymaktan başka oyuna bezer tarafı olmayan bu sessiz yürüyüşün elbette bir manası vardır, diye o bölge halkının hayatını inceliyoruz; görüyoruz ki, oranın halkı, kendilerini çok zayıf hissettikleri zamanda böyle bir pozisyon almaktadırlar. O halde bunların bir derdi, bir sıkıntısı vardır. Fakat nedir bu zavallıların sıkıntısı? İlk figürde bunu anlamak imkanı yoktur.

Oyun dizisi bir müddet bu şekilde dolaştıktan sonra bir anda sola dönerek elleri göğüs üzerine çaprazladıktan sonra hep birden arkaya yaslanıyorlar. Bu ikinci figürde, ellerini göğse çapraz bağlayan oyun dizisinin Göktanrı'ya yöneldiği apaçık görülmektedir. Gerçekten bu bölge halkının Allah'a bu şekilde yalvardıklarını da bilmekteyiz, ama manalarını kavramış olmamıza rağmen, bu iki figürle, oyunun esrarını çözmek, yine kabil olmamaktadır.

Gök-tanrı'ya yalvarış gibi gözükken ikinci figürden sonra eller göğüslerden alınıp ve yukarı kaldırarak çepçuk çalmaya (el çırpmaya) başlanılır. El çırpmalar bir neşenin ifadesi olduğuna göre, oyuncuların bir şeye sevindikleri besbellidir. Üçüncü figürün başlangıcı olan el çırpmalar devam ederken, oyun dizisinin yavaş yavaş çömelidiği görülür. Bu üçüncü figür, daha önceki figürlerin üzerinden esrar perdesini kaldırmıştır. Çünkü el çırparak çömelmiş olan oyuncular şimdi büyük bir neşe içinde un eleme taklidi yapmaktadırlar. Un eleme figürü biter, bu defa da hamur yoğurlurlar, yumak yapmalar, yumağı ateşe atmalar başlar.

Oyunun buraya kadar olan kısmını bir daha gözden geçirirsek, ilk figürdeki üzüntülü yürüyüşün açlık ifade ettiğini ve ikinci figürde görülen yalvarışlarla da Gök-tanrı'dan "Rızık" is-

tenildiği ve üçüncü (ekmek hazırlama ve pişirme) figürle de dualarının kabul olduğu neticesine varabiliriz.

Oyun bu kadarla bitmiyor, halay dizisi tekrar ayağa kalkıyor ve tekrar yalvarış figürüne geçtikten sonra yine çömeliyorlar. Bu defa da yun tarama ve çıkırık eğirme figürleri başlıyor. Demek ki karınları doyduktan sonra, giyinme ihtiyacı baş gösteriyor. Tanrı bu dileklerini de yerine getiriyor.

Anadolu Türk Halk Kültürü ve Türk Halk Danřları:

Anadolu'daki Türk halk kültürünün kökenleri ve oluşumu hakkında görüşlerimizi ortaya koymadan önce, Anadolu uyarlıkları ve dansları üzerinde söz sahibi değerli birkaç bilim adamamızın bu konu ile ilgili üç ayrı paragrafını aktaracağız.

Oyun yine bitmiyor, oyuncular tekrar yalvarış figürüne geçtikten sonra çömelmelere geçerek bu defa da arka arkaya sıralanıp birbirlerini yakkamaya (yıkamaya) başlıyorlar. Saçlarını tarıyorlar, aynaya bakıyorlar. Böylece karını tok, sırtı bütün, tertemiz bir insan haline geldikten sonra da büyük bir sevinç ve canlılık içinde oyunun hoplastma kısmına geçiyorlar.

Yukarıda figürlerini vernalandıрмаğa çalışarak vardığımız neticede, Köy Halayı adındaki toplu oyunun, bir yokluktan varlığa yahut bir kıtlıktan bolluğa kavuşmayı hikaye eden bir mahiyeti seziilmektedir. Ancak, tahmin edildiği gibi, bu halay bir kıtlığın bolluğa kavuştuğu bir devri anlatıyorsa, hadise ne zaman, nerede olmuş ve hangi insan topluluğunun başından geçmiştir.? Buralar meçhul...."

Muzafer Sarisozen Sivas Köy Halayının figürlerini inceleyip yorumlayarak dansın öyküsünü ortaya çıkarıyor, fakat ne zaman, nerede ve hangi insan topluluğu tarafından oynandığı, meçhul,

bilinmiyor, diyor. Halbuki konuyu bugünkü bilgilerimizin ışığı altında bir kez daha inceleyip değerlendirmeye çalışarak, zaman ve yerini hatta oyunun oynadığı insan topluluğu hakkında bazı ip uçları elde ederek yeni bazı bilgi ve görüşleri ortaya koyabiliriz.

Bir kere şunu söyleyebiliriz ki, dans Hıristiyanlıktan ve İslamiyetten önceki döneme aittir. Çünkü tek tanrılı dinler halk danslarını yasaklamışlardır. Romalılar döneminde meydana geldiği de düşünülemez. Çünkü bu dönem pek çok tanrının bulunduğu fakat söz konusu tanrıların insan biçiminde olduğu bir dönemdir. Zeusler, Poseidonlar, Apollonlar, Heralar, Afroditler ve bunlar gibi daha pek çok tanrılar hep insan biçimindedir, gökte değildir ve hemen bu Romalılar döneminde Hıristiyanlık başlamıştır. Halbuki dansın içeriğinde Gök-tanrı, Güneş tanrı vardır. **Dansın** Romalılardan da daha önce bir döneme ait olması gerekmektedir.

Metin And, Dionizos ve Anadolu Köylüsü adlı kitabının önsözünde şöyle diyor:

"Atatürk'ten beri bilinçli bir Anadolu sevgisi uyanı. Yalnız toprağın köylüsüne değil, onun fıskırttığı uygarlıklarına da duyulan, henüz ürkek, çekinik; fakat soylu, anlamlı bir sevgi, aydınların gelen bir kucaklaşma isteği. Oysa Anadolu köylüsü ganidir, aynı göğü, aynı görüşü, kuşları, yemişleri, ekinleriyle yalnız toprağıyla değil onun bu uygarlıklarıyla da sıkı fikri olmuş, evi, tarlası onların tapınaklarının, oyun yerlerinin, birleşme evlerinin dizi dibine, boy, kırık, sağlam, çeşitli yüzlü tanrılarıyla yadırgamaksızın senli benli, onlardan kalmış taş tekneye öteberisini koyuyor, sunak taşını malı gibiyi kullanıyor. Ancak bu taştan durağan, cansız uygarlığın yanı sıra Anadolu köylü-

sünün ardılı olduğu uygarlıklarla daha canlı bir alışverişi var, onların inançlarını da benimsemiş, doğanın, yaşamın tükenmezliğini kıskırtıp sağlayacak davranışlarını da sürdürüyor."

Halkınarası Balıkçısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı)'da Hey Koca Yurt adlı eserinde şöyle bir konuya yer veriyor:

"Lidyalılar Medlerle güpegündüz savaşırken, birden gündüzün gece olduğunu görek korkarlar. Hemen barışa geçerler, aralarında o an evlenmeler olur, kollarını kanatıp birbirlerinin kanlarını emerler, kan kardeşi olurlar." "Anadoludaki insan karışımını bundan daha iyi ne gösterir? Kalkıp kan kardeşi olmak, bu köklü karışımın yanına nedir ki?"

Değerli bilim adamlarımızdan Cahit Tanyol , bundan yirmibeş yıl önce, yurdumuzda ilk kez düzenlenen halk oyunları seminerinde halk danslarıyla ilgili bildirisinin bir bölümünde, halk oyunlarımızla ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Türk halk oyunlarının gerisinde, Eski Anadolu kavimlerinin ve özellikle Yunan ve Latin dünyasının millî mızaca mal olmuş bir sentezine yer yer şahit oluyoruz. Müsikiye, Mimariye kaba hatlarla sınımlı olan ilk çağ kültürü, halk oyunlarında, homerik bir rüzgarlanmaya uğruyor. Türk irki, üstünde vatan kurduğu toprakta, yankıları yalnız oyunda çalan yüksek bir sentez yaratmış. Bundan olacağı, hiçbir milletin hayatında bu kadar renkli, bu kadar çeşitli bir oyun manzarası görülüyor."

Anadolu'yu yer yer, şehir şehir dolduran sayısız medeniyetler, toprağın ve kültürün bu son sahibine kendilerinden bir yankı vermekle yetinmişlerdir. Türk irki bu medeniyetlerle kendi payen ve ilkel karakterini öyle bir senteze kavuşturmuştur ki İslamiyetin getirdiği kati ve mistik kılıfı ancak oyunla yırtabilmiştir.

Anadolu'ya yerleşen Türk ırkının, burada giriştiği büyük tarih macerası, oyunlarına sınımlı olan terkîpçilik kabiliyeti gölgelememiş olsaydı, kaderimizin ve belki de tarihimizin seyri değişecek, Taokoj şamanları değil, düşüncede de büyük bir senteze kavuşacaktı.

Her kültür kendisini mutlaka payen ve ilkel bir kaynağa dayandırmak zorundadır. Bunu biz ne görece folklorunun ham malzemesiyle ve ne de İslamiyete yönünü ve şeklini değiştirmiş örf ve adetlerimizle temin edebiliriz. İrkin büyük sentez: oyunda görülüyor."

Sonuç:

Bugün yurdumuzda sayıları binleri bulan halk danslarımız, Orta Asya'dan birlikte getirdiklerimizle Anadolu'da bulduklarımızın bir karışımı, bir sentezidir. Söz konusu bu oluşum ve karışımında Anadolu halk danslarının payı diğerlerinden daha az olmamıştır

KAYNAKÇA:

- AND, Metin: Dionisos ve Anadolu Köylüsü 1962.
GAZİMİHAL, Mahmut Ragıp: Anadolu Halk Oyunları. TFA. C. 2, Sf. 403.
KABAAĞAÇLI, C. Şakir (Halkınarası Balıkçısı): Hey Koca Yurt.
TANYOL, Cahit: Türk kültüründe Oyunun Yeri. 1961 Türk Halk Oyunlarını Yaşatma ve Yayma Tesisi Semineri.
KABAAĞAÇLI, C. Şakir (Halkınarası Balıkçısı): Anadolu Tanrıları.
AYDIN, Cengiz: Halk Oyunlarımızın Tarihi. Türk Halk Müziği ve Oyunları Dergisi. Sayı: 5, Sf. 210.
OĞUZ, Burhan: Türkiye Halkının Kültür Kökenleri. C. 2, 1980.
SÜMER, Faruk: Oğuzlar (Türkmenler) 1972.

Sinde (İnönü) Köy Mutfağından Derlemeler

**ARAŞTIRMA EKİBİ: HANDAN NEBİH-
MUSTAFA PEHLİVAN-SONAY ANIL-
ENGİN ANIL-RADİYE BOMBOZ**

**Sonay ANIL
Engin ANIL**

1988 yılı Haziran ayında SINDE "İnönü" köyünde yaptığımız alan araştırmamızda ekibimize yemekler konusunu araştırma görevi verilmişti. Bu konuyu köyde beş-altı orta yaş ve üzeri kaynak kişiyle konuştuk. Bulgularımız hemen birbirinin aynıydı. Kişilerin anlattıkları arasında var olan ayrılık ise sadece nüans farkıydı.

İnönü Mesarya ovasında bir köy. Köylülerin köyle kopmazdan önce geçim kaynakları rençberlik ve küçükbaş hayvan çobancılığı. Köyün tarımı kuru ziraat yani arpa ve buğday üretimine dayandığı için hamur yemekleri köy mutfağında bir ağırlık oluşturuyor.

Birçok yemekte baharat olarak karabiber ve bazen de tarçın (yazımızda-baharat-bahar-diye bahsettik) kullanılıyor.

Yemekler "ağır" diyeceğimiz türden. Etler özel olarak yağda kızartılıyor. Kavurma-kızartma işlemleri yemeklerde özel bir yer tutuyor.

Bu bölümde bir de ekmeğe ve maya üzerine birkaç söz söylemek istiyorum.

Folklorumuzda köy ekmeğinin büyük bir yeri vardır. Ekşimsi tadı, iriliği, üzerindeki "garaçoçolarıyla" yiyenler tarafından tadı unutulmayan ekmeği, köylerimizde yapan aile sayısı çok azaldı. Gelişen teknoloji ve getirdiği rahatlık, insanların topraktan kopup şehirle ve şehir hayatıyla bütünleşmesi bir takım kaybolan değerler gibi ekmeğin yapımını da etkilemiştir. Köylerde fırınlar artık bayramdan bayrama "Bayram çöreği" yapmak için yakılmaktadır. O da belirli evlerde.

Ekmeğin için maya yapımında köylüler doğal mayayı ilk yağın yağmur suyundan hamur yoğurarak elde edenlerdir. Bunun nedenini sordüğümüzda ise, ilk yağmur suyunun "damıtılmış, temiz, saf su" olduğunu söylediler. İlk yağın yağmur suyu, köylüler arasında aynı zamanda şifa verici bir öge olarak kabul edilmekte. Özel olarak da baş ağrısı olanlara, ilk yağmurda çıkıp do-laşmaları böylece başlarına yağacak yağmurla baş ağrısından kurtulacakları salık verilmekte.

Maya yapımında yağmur suyunun ısıtılmış sudan daha iyi olduğu ve hamurun daha çabuk girdiği (kabardığı) köylülerin deneyleriyle saptanmıştır. Ayrıca bu mayanın mayalandığı hamurdan yapılan yiyeceklerin daha lezzetli olduğu söylenmektedir. Bu nedenle yağmur suyundan oluşturulan ilk maya her zaman için ayrı olarak çoğaltılmakta, tümüyle hamura katılmamaktadır.

Çorbalar

TARHANA ÇORBASI

Tavuk önce kaynatılır. Sonra ufak ufak parçalar halinde kesilip kızartılır. Kaynatılan tavuğun suyuna tarhana salınır ve pişirilir. Aynı yöntemde tavuk yerine kıyma da kullanılabilir. Pişerken corbaya kuşbaşı doğranmış "hellim" de konur.

Tarhana çorbası, sade (etsiz) yapılacaksa, tar-

hana piştikten sonra hellim yağda kızartılır ve çorbaya dökülür. (1)

MERCİMEK ÇORBASI

Mercimek ve pirinç kaynatılır. (Mercimek zor pişen cinstense, önceden kaynatılır) iyice pişirilir. Küçük doğranmış soğanlar, yağda kızartılır ve mercimekle pirince katılır. Daha sonra ekşi (limon) ve tuz konur. Bu çorba istenirse tavuk suyu da yapılır.

ETLİ GÖMEÇ ÇORBASI

Et kuşbaşı olarak soğanla birlikte kızartılıp kaynatılır. İçine gömeç doğranır. Karabiber, tuz, limon, katılır. İstenirse içine az miktarda pirinç de katılıp kaynatılır.

İSPANAH ÇORBASI

Gömeç yerine ıspanah kullanılarak aynı şekilde yapılır.

Hamur Yemekleri (Tuzlular)

TATAR BÖREĞİ

Kıyma, küçük parçalar halinde doğranan soğan, maydanoz, tuz ve **KARABİBER** ile kavrulur, soğumaya bırakılır. Hamur yoğrulup, "**Beze**" halinde açılır. Tekrar, oklavının üzerinde yuvarlandıktan sonra, oklavı aradan çekilir. Hamur, baklava şeklinde kesilir, herbir kesik hamur parçasına bu karışım-

dan az bir miktar sarılır. Bu parçalar daha sonra sıcak su içerisinde pişirilir. Tabaklara kurtarılır, üzerine "hellim rendesi" serpilip yenir.

KIYMA BÖREĞİ

Kıyma, doğranmış soğanla birlikte kızartılır. İçine maydonuz, tuz ve karabiber katılıp, soğumaya bırakılır. Önceden hazırlanan hamurla, "**beze**" açılır. Kıyma karışımı, bezenin bir yarısının üzerine öbek öbek konur ve bezenin diğer yarısı ile kapatılır. Öbeklerin arası parmakla bastırılır. Daha sonra bir tabak kenarı aracılığıyla hamurlar, öbeklerin etrafından kare biçiminde kesilir. Bunlar da yağda kızartılır.

PİROHU

Norun içine soğan, tuz, karabiber, taze nane konup karıştırılır. Hamur yoğrulup, beze açılır. Bezenin yarı tarafına küçük küçük öbek halinde, bu karışım konur. Bezenin diğer tarafıyla üstü kapatılır. Hamur, öbeklerin etrafından bir kahve fincanı ağızla yuvarlak yuvarlak kesilir. Bunlar siniye yerleştirilir.

Diğer tarafta su kaynatılır ve kesilen parçalar tek tek suya bırakılır. Bu, burada pişer ve tabaklara konur. Bunların üzerine hellim rendesi serpilir. İstenirse hellim yağda kızartılır ve bu yağ pirohunun üzerine dökülür.

FIRINDA İSPANAH BÖREĞİ

İspanah doğranır ve buruk tadının giderilmesi için, tuz ile ovularak yıkanır. İçine kuru üzüm, bulgur, zeytin yağı, kara biber, acı biber katılıp karıştırılır.

Hamur yoğrulup küçük bezeler açılır. Beze biraz kalınca olur. Bezenin yarısına bu karışım konup, diğer yarısıyla üzeri kapatılır. Kenarları parmakla bastırılıp, fırında pişirilir.

SAÇTA İSPANAK BÖREĞİ

Soğan zeytinyağında kızartılır. İçine doğranmış ıspanaklar eklenir, karıştırılarak pişirilir. Pişince içine üzüm, az miktarda da bulgur, (Suyunu çekmesi için) ve baharat konur. Soğumaya bırakılır.

Hamur büyük bir beze haline getirilir, bir yarısına bu karışım öbek öbek konur. Bezenin diğer yarısıyla üstleri kapatılır. İnce kenarlı bir araçla (ör. tabak kenarı) kesilip, saçta isteğe göre, yağlı veya yağsız olarak pişirilir. **(SÜRECEK)**

Kaynak Kişiler:

- 1) Adı Soyadı: Fehime Avcı
Doğum Tarihi: 1942
Meslek: Ev Kadını
İkamet: Sinde
- 2) Adı Soyadı: Şermin Bomboz
Doğum Tarihi: 1945
Meslek: Ev Kadını
İkamet: Sinde
- 3) Adı Soyadı: Şaziye Ziya
Doğum Tarihi: 1925
Meslek: Ev Kadını
İkamet: Sinde

Bağlıköy (Ambeligu)'da Düğün Adetleri

ARAŞTIRMA EKİBİ: A.ARŞEHİT-Ç.TEK-
MAN-H.BULUNÇ-M.PEHLİVAN

Aydan ARŞEHİT
Çiğal TEKMAN

Ambeligu, diğer bir adıyla Bağlıköy, Aşağı ve Yukarı Ambeligu olmak üzere ikiye ayrılmış, dışa açık olmayan, kasaba ve şehirlerden uzak, ulaşımı zor, dağlık bir yerleşim yeridir. Bu nedenle sosyal ilişkiler köyün dışına pek taşmamıştır. Bu durum evlilik olaylarına da yansımıştır. Evliliğin güvenilir olması açısından kızlar daha çok yakın akrabalara veya en azından "köyden birilerine" verilmekteydi.

İlginçtir ki; köyden yalnız üç kız "simsarlar" (su verme gibi çeşitli bahanelerle kızların peçelerini açtırıp, Araplara gösteren aracı kadınlar) aracılığıyla Araplara satılmıştır. Ambeligu'da ilginç bir başka olay da, eskiden Türk erkeklerinin

"cira" (Rum kızı) kaçırıp, bunlarla nikahsız yaşamalarıydı.

Kaynak kişilerden öğrendiğimize göre, önceleri kızların sokağa çıkmasına pek izin verilmemekteydi. Ayrıca sokağa çıkanlar da çarşaf giyip, peçe takmak zorundaydı. Bu nedenle oğlanla kızın nikahattan önce birbirlerini görme imkanları yoktu. Kızı görmek için oğlanın yakın kadın akrabaları önce görüçülüğe giderlerdi. Alınan cevap olumlu ise, daha sonra dünürcülüğe gidilirdi. Dünürcülüğe oğlanın ve kızın erkek akrabaları da katılmaktaydı. Dünürcülük günü Cuma olarak seçilmişti. Fakat çok önceleri Pazartesi ve Perşembe günleri de gidildiğini öğrendik. Dünürcülükte üzüm, incir, sucuk gibi "yemişler" ağırlandırdı. Kız "Allahın Emrine" istendikten

BAĞLIKÖY'DE BİR KÖY EVİ

sonra kız ailesi tarafından "bir düşünelim" diye cevap verildi. Daha sonra bir "elçi" (aracı) vasıtasıyla cevabın ne olduğu iletildi. Eğer cevap olumsuzsa "kısmetinizi başka yerde arayın" denirdi. Dünürçülük gecesi kızın ağırlık parası da "kesilirdi" (kararlaştırılır). Verilen parayla kız eşyasını yapmaktaydı. Ayrıca ağırlık parası ile birlikte nikah parası (nafaka= boşanma durumunda erkeğin mali durumuna göre kadına ödemek zorunda olduğu para miktarı) da saptanırdı. Dünürçülükte kız ortada görünmediği gibi, kendisiyle ilgili verilen kararda söz hakkı yoktu. Kız verilip söz kesildikten sonra oğlan kıza, kırmızı mendil içinde leblebi, lokum, ve benzeri

yemişleri hediye olarak gönderir veya götürürdü.

Nikah kıyma; Nikah kıyılmadan önce kızdan söz alınırdı. Bunun için de kızın birkaç yakın erkek akrabası evinin kapısına gelir, kız ise kapının arkasında dururdu. Dışardaki şahitlerden biri üç defa "şahidin olayım?" diye seslenirdi. Kız bu sorular sırasında yanındaki kızlar tarafından çimdiklenir ve üçüncü sorudan sonra "Ol" cevabını verirdi. (Genellikle çimdikleme kızın naza çekildiğini göstermek amacıyla sembolik olarak yapılmaktaydı). Sözü alan şahitler, imama gidip, olumlu cevabı iletir ve imam da şahitler önünde nikahı kıyardı. Bu arada, kızın evinde bir masa üzerinde bulunan iki mum, ayna, tuz

ve ekme kızın önüne konur ve kız, müjdecî gelip haberi getirene kadar aynaya bakardı. O dönemin inançlarına göre, masaya konan her malzeme belli bir anlam taşımakta ve evlenecek olan her çifte mutlu mesajlar iletmekteydi. Ay-na; kurulacak yuvanın aydınlık olması, Ekme; eve bereketin gelmesi, Tuz ise evliliğin "ağız tadı" içinde yürümesi içindi.

Nikahın kıyıldığı haberi geldikten sonra gelinin yanında bulunan bütün bekar kızlara kısmetleri açılınsın diye ekmeğin birer parça dağıtılırdı. Bunun yanında kızın saçını iki ayrı örgü yapılarak, uçları kırmızı mantı ile bağlanırdı. Bu da, kızla oğlanın birbirlerine bağlanmasının ifadesiydi.

Çocuk yaşlardan özenle hazırlanan cehiz, "cehiz sandığı" denilen çeşitli oymalarla süslü tahta bir sandık içerisinde saklanırdı. Sandıkta silecek, peşgir, gecelik, gömlek, atlet, kilot, çarşaf, yastık, çeşitli süs örtüleri ve benzeri şeyler bulunurdu.

Kızın iç çeyizi, mutfak eşyaları (tencere, tava, gap-gacak) ve tahta mobilyaları kız oturacağı eve gitmeden önce ortaya dökülerek, değerleri biçilir ve bir imam tarafından "cehiz defterine" yazılırdı. Cehiz yazıldıktan sonra defter imamın elinde kalırdı. Defter ancak, o zamanın değerlerine göre beş-on şilin karşılığında geri alınabiliyordu. Söz konusu defter, kaçan kadar değer taşı-

dığından, imamın elinde kalması halinde, herhangi bir ayrılma durumunda kadına hiç bir şey düşmez ve nafaka alamazdı.

Ambeligu köyü küçük ve evler birbirine yakın olduğundan, cehiz, düğün günü omuzlarda veya eşeklerle davul-zurna eşliğinde taşınırdı. Eve gelen cehiz yerleştirilir ve "ahaliye" gösterilmek istenen ortada bırakılırdı. İşlemeli kumaşlar, keseler, süs örtüleri köşeden köşeye girilen bir ip üzerine asılır, üstüste dizilen yorganlar da bir sandık veya dolap üzerine konurdu. Anlatılanlara göre düğünler, Çarşamba gündüzden başlayıp, Cuma gecesine kadar üç gün üç gece sürmekteydi. Bunun yanında kişilerin maddi durumuna göre düğünler Pazartesinden de başlatılabilirdi. Düğün genellikle Çarşamba gün "Gelin Hamamıyla" başlar, gecesi "kına gecesiyle" devam eder, Perşembe gün oyunlar şarkılarla yorganlar kaplanır ve Perşembe gecesine de "asıl düğün" (kızın beyaz gelinlik giymesi) yapılırdı. Düğün eğlenceleri için Lefke'den getirilen çalgıcılar (Deblekci Zoyi kadın ve Kör Kemaneci Aristo) düğün bitene kadar üç gün üç gece köyde kalırlardı. Ayrıca yine Lefke'den "yenge" denilen gelin onarıcı kadın da hayvanlarla getirtilmekteydi. Düğün tarihi belirlendikten sonra hazırlıklar başlardı. Düğün sahipleri tarafından tutulan davetçi kadın bir-iki hafta öncesinden ev ev dolaşır, her kapıya birer mum vermek suretiyle ahaliye düğüne davet ederdi.

(SÜRECEK)

**BU SAYININ
ÇIKMASINDA
KATKIDA BULUNAN
AŞAĞIDAKİ
KURULUŞLARA
TEŞEKKÜR EDERİZ.**

**REPA LTD.
ANIL SPOR
İNCE ELEKTRONİK
M.DAMDELEN LTD.
İNCE GÜMRÜKLEME
IŞIL REKLAM**

